



Diskussioner i religionskunskapsundervisningen

Strategier och hinder

Discussions in Religious Education

Jennie Löfqvist

Fakultet: Humaniora och samhällskunskap

Grundläraiprogrammet F-3

Avancerad nivå 30 hp

Handledares namn: Daniel Strömner

Examinators namn: Anders Broman

Datum: juni 2023

Abstract

The aim of the study is to research which strategies teachers use to create discussions in the subject of religion during the lessons at the primary level. Also, to see if teachers can see any obstacles with discussions as a method in religious education. The survey has been done through interviews with five teachers in different cities in Central Sweden. The result showed that, when it comes to students at the low school, it is important to explain what a discussion is and its purpose. Students need a structure and rules about how to participate in a discussion. Several different methods for discussions also appear in this survey, and it also shows that the multicultural is seen as an asset to develop discussions in religion at the low school.

Keywords: diskussioner, religionskunskap, samtalsdialoger, religionsdidaktik, religionsundervisning, religious didactics och religious education.

Sammanfattning

Syftet med den här studien är att undersöka vilka strategier lärare använder för att få till diskussioner i ämnet religionskunskap under lektionerna på lågstadiet. Men även att synliggöra om lärare kan se några hinder med diskussioner som metod i religionsundervisningen. Undersökningen har gjorts genom intervjuer med 5 lärare i olika kommuner i Svealand. Resultatet visade att när det gäller elever på lågstadiet är det viktigt att förklara vad en diskussion är och vad syftet är med diskussionen. Elever behöver få en tydlig struktur över hur en diskussion går till och vilka förhållningsregler som gäller vid en diskussion. Även flera olika metoder för diskussioner kommer fram i den här undersökningen och det kommer även fram att det mångkulturella ses som en tillgång för att få fram diskussioner i religion på lågstadiet.

Nyckelord: diskussioner, religionskunskap, samtalsdialoger, religionsdidaktik, religionsundervisning, religious didactics och religious education.

Innehåll

| | | |
|-------|--|----|
| 1 | Inledning..... | 1 |
| 1.2 | Religion..... | 2 |
| 1.3 | Religionskunskapsundervisning..... | 3 |
| 1.4 | Diskussioner | 5 |
| 2 | Bakgrund | 7 |
| 2.1 | Läroplanen..... | 7 |
| 2.2 | Problemformulering..... | 8 |
| 2.3 | Syfte..... | 10 |
| 2.4 | Forskningsfrågor..... | 10 |
| 3 | Forskningsöversikt..... | 11 |
| 3.1 | Didaktiska utmaningar i religionskunskapen..... | 11 |
| 3.2 | Diskussioner för identitetsskapande | 14 |
| 3.3 | Religionsundervisning på en islamsk friskola | 15 |
| 3.4 | Läraren kompetens i religionskunskap..... | 16 |
| 3.5 | Metoder för att få till diskussioner i klassrummet..... | 17 |
| 4 | Teori..... | 19 |
| 4.1 | Vetenskapsteoretisk grund | 19 |
| 4.2 | Sociokulturella perspektivet..... | 20 |
| 4.3 | Normkritisk pedagogik | 21 |
| 5 | Metod | 24 |
| 5.1 | Kvalitativ undersökning..... | 24 |
| 5.2 | Urval | 24 |
| 5.3 | Informanterna | 24 |
| 5.4 | Genomförande | 26 |
| 5.4.1 | Pilotstudie..... | 26 |
| 5.4.2 | Förarbete huvudstudie..... | 27 |
| 5.4.3 | Intervjuer | 28 |
| 5.5 | Intervjufrågor | 29 |
| 5.6 | Analysens genomförande..... | 29 |
| 5.7 | Studiens validitet, reliabilitet och generalisering..... | 29 |
| 5.7.1 | Validitet | 30 |
| 5.7.2 | Reliabilitet..... | 30 |
| 5.7.3 | Generalisering | 31 |
| 5.8 | Forskningsetik..... | 31 |

| | | |
|-------|--|----|
| 5.8.1 | Informationskravet | 31 |
| 5.8.2 | Samtyckeskravet..... | 31 |
| 5.8.3 | Konfidentialitetskravet och GDPR | 32 |
| 5.8.4 | Nyttjandekravet..... | 32 |
| 6 | Resultat och analys..... | 33 |
| 6.1 | Diskussioner i undervisningen i religion på lågstadiet | 33 |
| 6.1.1 | Sammanfattning resultat..... | 35 |
| 6.2 | Religionsdiskussioners innehåll på lågstadiet | 35 |
| 6.2.1 | Sammanfattning resultat..... | 39 |
| 6.3 | Fördelar och nackdelar med diskussioner i religionsundervisning | 40 |
| 6.3.1 | Lärarnas syn på fördelar kopplat till diskussioner i undervisningen | 40 |
| 6.3.2 | Nackdelar med diskussioner..... | 41 |
| 6.3.3 | Sammanfattande resultat..... | 44 |
| 6.4 | Diskussionsmetoder | 44 |
| 6.4.1 | Sammanfattande resultat..... | 47 |
| 6.5 | Hinder för diskussioner och hur dessa hanteras..... | 47 |
| 6.5.1 | Sammanfattande resultat..... | 51 |
| 7 | Diskussion..... | 52 |
| 7.1 | Diskussioner i religionskunskapsundervisningen | 52 |
| 7.2 | Lärares strategier..... | 54 |
| 7.3 | Hinder och förslag på hur dessa hanteras..... | 57 |
| 8 | Slutsats | 60 |
| 8.1 | Diskussioner i religionskunskapsundervisningen | 60 |
| 8.2 | Lärares strategier för att skapa diskussioner kring religion i lågstadiet..... | 61 |
| 8.3 | Hinder kring diskussioner och hur de hanteras..... | 62 |
| 8.4 | Förslag till fortsatt forskning | 63 |
| 9 | Referenser | 64 |
| | Bilagor | |

1 Inledning

Jag har under de sju år som jag har varit verksam i skolans värld varit intresserad av olika människors sätt att se på världen och de olika sätt som vi väljer att se och leva våra liv. Jag läser nu sista året på grundlärarprogrammet vid Karlstad universitet med inriktning mot elever som går i förskoleklass till årskurs 3. Jag har under mina studier även arbetat både på fritidshem och som lärare. Jag har en utbildning som fritidsledare i grunden och har därför till största delen arbetat på fritidshem, men under skoltid har jag varit med i olika klasser och så även under religionskunskapslektionerna. Det är just dessa religionskunskapslektioner som min undersökning kommer att handla om.

Det som har slagit mig vid flera tillfällen är att det är mycket faktakunskap som det undervisas om i ämnet SO och då även i religionskunskap, vilket är det ämnet som den här studien kommer att rikta in sig på. Det ska även tilläggas att jag inte har varit med på elevernas samtliga religionskunskapslektioner, vilket gör att jag kan ha missat vissa delar. Över lag har det varit mycket bra religionskunskapslektioner men det har under dessa lektioner slagit mig att det handlar mycket om just att delge eleverna faktakunskaper. Det har till största delen handlat om en traditionell katederundervisning där läraren förmedlar kunskaper och eleverna tar emot. Det finns en fara i att enbart undervisa i faktakunskaper, elever får på så sätt inte lika naturligt in förståelsen och tolkandet av religion och missar även vad den kan betyda för olika människor (Franck, 2021). Vissa diskussioner har ändå funnits med under de religionskunskapslektioner som jag varit med på. Dessa diskussioner har mer handlat om att se likheter och skillnader mellan de olika religionerna. Men till största delen har det varit en envägs kommunikation där läraren är den som pratar och eleverna tar emot. Wickström (2022) tar upp ett problem som sker när vi jämför de olika religionerna med varandra och den är att vi ofta använder den kristna religionen som utgångspunkt. Vilket i sin tur leder till att det inte blir en rättvis bild över religionerna.

När jag själv funderade eller ställde frågor om hur man får in diskussioner i religionsundervisningen tyckte jag inte riktigt att jag fick något svar. Varken från mina egna tankar eller från de lärare som jag frågade. Det jag fick som svar var ofta att det är ett svårt ämne och de är små när de går på lågstadiet. Men efter att vi hade diskuterat ett tag så upplevde jag att lärarna hade en hel del bra idéer när det gäller att få in diskussioner i religionskunskapsundervisningen, men att dessa ändå inte tillämpades i praktiken.

Jag har även kommit i kontakt med konflikter som bottnat i att muslimer tolkat islam på olika sätt. Det är även det en viktig del att ha med sig som lärare, att även om vi tillhör samma religion så kan vi tolka religion på olika sätt. Vår världsbild och vårt sätt att leva kan se olika ut även där. Så är det naturligtvis inom alla religioner och till det ska även tilläggas att vi har elever som inte tillhör någon religion alls. När elever som kommer från olika bakgrund och med olika synsätt kring religion möts finns det en risk att dessa möten leder till konflikter och förutfattade meningar om varandra enligt mig. Här menar jag att diskussioner i skolan kring varandras syn på religion skulle kunna förhindra konflikter och även synliggöra våra förutfattade meningar om varandra. Därför tror jag att om eleverna får ett större utrymme i religionskunskapsundervisningen, för att faktiskt få tillfälle att diskutera varandras synsätt kring religion, skulle det leda till att risken för konflikter och förutfattade meningar kring religion minimerades. Det blir ett lärande som sker i en kontext tillsammans med andra och som går in under det sociokulturella perspektivet (Säljö, 2019). Det jag menar med diskussioner är där eleverna får möjlighet att höra sina kompisar berätta hur de ser på religion men även där eleverna själva får berätta sin syn kring religion. Det är diskussioner som sker under lektionstid i ämnet religionskunskap som jag avser. Det handlar inte om att vi ska avgöra vad som är rätt eller fel, utan att det handlar om att se från andra infallsvinklar för att öka förståelsen för varandra. Jag kommer att fördjupa mig i vad jag menar med diskussioner och andra återkommande begrepp här nedan,

1.2 Religion

Att försöka skilja religion från vårt övriga sätt att leva är svårt. Enligt Winston (2005) är det framför allt vi i väst som vill försöka kategorisera in begreppet religion och det har vi gjort i flera hundra år. Men det blir svårt att dra religion över en och samma kam eftersom religionerna skiljer sig så pass mycket åt. Torsten Hylén (2012), lektor i religionshistoria vid Högskolan i Dalarna, menar att begreppet religion är väldigt svårt att tolka eftersom vi ser på religion på olika sätt. Han har i en studie tittat på hur olika forskare ser på religion. Han menar även i sin studie att forskare i religion ofta är dåliga på att redogöra för sin syn på vad religion är. Hylén har undersökt forskares studier, forskning och undervisningar och i de fall det inte framgår vad dessa forskare menar med religion så har Hylén själv tolkat vad deras syn på religion är genom att läsa deras texter. Hylén pratar om religionens substans och här pratar forskare ofta om det övergripande med religionen och det heliga med olika religioner. Här ingår även kärnessensen vilken är svår att definiera eftersom det är olika för olika människor.

Religion är även något som förändras med tiden. Hylén menar att det är svårt att veta vart gränsen går och vem som ska få bestämma vart den ska gå. Sen har vi religionens funktion i samhället och även här ser människor olika på den. Vissa människor menar att det bara är det goda som tillhör religion medan andra menar att religion även kan vara ond. Det onda skulle kunna vara krig och förtryck som människor anser har med religion att göra. Andra menar att det inte har något med religion att göra utan att det är människor som utnyttjar religionen eller att människor har tolkat religionen på ett felaktigt sätt genom dessa handlingar. En viss religion kan ses som ond av människor som kanske tillhör en annan religion. Enligt Hylén (2012) går det inte att säga att religion varken är god eller ond, för religion är allt för komplex för att kunna göra dessa generaliseringar. Med dessa ord i åtanke ska jag nu redogöra för vad jag menar med religion i min undersökning.

Precis som Hylén (2012) skriver kan det vara svårt att dra gränsen mellan religion och kultur. Jag har valt att inrikta mig enbart på religion i denna studie och inte kultur men jag är medveten om att gränsen för vad som är vad är svår att dra. Dock kommer jag att ha med orden mångkulturella elever på flera olika ställen, det jag syftar på då är elever som har en invandrarbakgrund. Det jag menar med religion är dels de faktakunskaper som det står om i de religiösa skrifterna som tex Koranen, Bibeln och Tohra. Jag menar även de religiösa högtiderna, symboler osv, men jag syftar också på sättet som vi väljer att tolka och leva religion på. Vi tolkar våra världsreligioner på olika sätt. Tittar vi bara på kristendomen tolkas den på olika sätt, dels genom att det finns många olika förgreningar inom kristendomen, dels att den tolkas olika från familj till familj. Du kan välja att tro på allt eller du kan välja att tro på vissa delar av kristendomen. Du kan välja att enbart fira högtiderna och inte alls tro på det andra. Samma synsätt finns även inom de andra religionerna som även de tolkas olika av olika personer.

Du kan tolka religion som något gott men du kan även välja att tolka religion som något ont. Religion skulle kunna tolkas som något gott men när den kommer i fel händer kan resultatet bli av ondo i stället. Det här är min bild av vad religion är och som jag menar när jag nämner religion i den här studien.

1.3 Religionskunskapsundervisning

Religionsundervisning definieras av Halstead (2005) som en undervisning som är tvådelad. En som handlar om utbildning *i* religion och en som handlar om utbildning *om* religion. Den ena handlar om att individer ska fostras in i en viss tro. Den andra om att du ska få kunskaper och förståelser för religion och att du är fri att välja hur du vill tro. Religionsundervisningen

ser olika ut i olika nationer men det är den senare som vi har i de svenska skolorna, dvs utbildning om religion. Men även den andra delen som gäller att eleverna ska fostras in i en viss tro finns med även i Sverige. Det är något som de i så fall får hemifrån eller genom utbildning som i så fall sker via kyrkan, moskén eller liknande.

Sven Hartman (2011) skriver om hur Sveriges religionskunskapsundervisning har varit omdiskuterad och har ändrats under åren. Från att skolorna enbart har undervisat i kristendom och där kyrkan hade stort inflytande över skolorna, till att idag vara en icke-konfessionell skola där religionsundervisningen ska behandla alla större religioner och där skolan inte ska ta ställning för eller emot någon religiös livsåskådning. Idag har kyrkan inget alls med skolan att göra förutom att klasser kan komma på studiebesök eller att avslutningar kan ske i kyrkans lokaler. Men någon religiös inflytande över skolorna har inte kyrkan idag i Sverige.

Säljö mfl (2020) skriver att allt eftersom vår värld har blivit mer digitaliserad och global har även skolan fått ändra sitt synsätt kring hur elever ska tillhandahålla kunskap. Det som nu är viktigt är hur eleverna ska få kunskaper i att kunna klara den nya digitaliserade och globala värld som vi lever i. Lärarens tidigare katederutbildning, där fokus var på att delge eleverna faktakunskaper har ändrats till att bli en undervisning där lärarens fokus blir mer på att förklara kunskap och skapa sammanhang. Elever ska kunna lära sig att hitta kunskap på egen hand men även tillsammans med andra elever. Eleverna ska idag enligt läroplanen (Skolverket, 2022) kunna diskutera med varandra och så även när det gäller religionsundervisning. Innan skolan tog till sig det här synsättet så stod läraren och det som skulle läras ut i centrum. Idag är eleverna mer i centrum. Enligt Hartman (2011) så ansåg man tidigare att barnet i tio-årsåldern saknade förmågan att kunna engagera sig i djupare frågor, att de skulle vara känslolacka och ytliga. Det skulle därför inte vara någon idé att utgå från barnens synsätt när man diskuterade djupare frågor inom till exempel religion. Med tiden har den teorin ändrats och idag utgår vi mer från barnets synvinkel och har insett att barn tänker väldigt olika, dels beroende på i vilken ålder som barnet är i, men det skiljer sig även från individ till individ.

Undersökningar har även visat sig att just religionskunskap är något som har prioriterats bort i de lägre årskurserna sedan religionskunskap nu mer ingår tillsammans med andra ämnen. Skolorna har haft en tendens att glömma eller gömma religionskunskapen (Hartman, 2011). Vi har ingen timplan på lågstadiet som säger att så här många timmar ska eleverna få i religion. Eftersom religion ingår i timplanen för SO så är det upp till läraren att fördela den

tiden mellan de fyra ämnena som ingår i SO, dvs historia, geografi, religionskunskap och samhällskunskap.

När jag pratar om religionskunskapsundervisning så syftar jag till det som är tänkt att elever ska lära sig enligt läroplanen i religion (Skolverket, 2022). Jag syftar dels på faktakunskaper, dels på de kunskaper som handlar om hur vi tolkar och lever enligt olika sätt att se på religion. De religioner som jag i första hand menar är de tre religionerna som elever i lågstadiet kommer i kontakt med, dvs kristendom, judendom och islam. Jag vet att minoritetsgrupper kommer in här som till exempel samernas religion men jag har i den här undersökningen valt att inte ta med den. Jag har även valt att ha med olika livsfrågor, samt moral och etik som även det är en del i kursplanen för religion (Skolverket, 2022).

1.4 Diskussioner

Diskussioner skulle kunna vara allt möjligt mellan himmel och jord. När jag skriver diskussioner i den här undersökningen så menar jag diskussioner som är inom området för religionskunskapsundervisning, dvs det som jag tidigare har förklarat ingår i mitt eget tolkande över vad religion är. Även om det kommer att finnas diskussioner i klassrummet som är mer faktabaserade och som kommer att vara med i min studie, så är ändå huvudsyftet att få fram mer information om diskussionerna som är mer abstrakta. Diskussioner där det inte finns något rätt eller fel som till exempel vad innebär det att vara troende? Dessa diskussioner skulle kunna gå in under livsfrågor, vilket även ska vara en del av religionskunskapsundervisningen enligt läroplanen, precis som etik och moral gör (Skolverket, 2022). Löfsted (2011) skriver om de uteblivna livsfrågorna i våra klassrum, att livsfrågorna ska finnas där men att de inte alltid finns med i våra klassrum. Hon tar upp att en eventuell orsak till problemet skulle kunna vara att lärare tycker att dessa frågor är känsliga och att man inte har hittat någon bra metod för att ta upp dessa frågor med eleverna. Hon menar även att i och med läroplanen från 2011 så ska det vara enklare att få till dessa frågor eftersom det nu finns med i läroplanen att dessa frågor kan diskuteras utifrån filmer, böcker bilder osv.

Etik och moral är även det ett område som finns med under kursplanen för religionskunskap (Skolverket, 2022). Jag kommer därför även att ha med etik- och moraldiskussioner då jag finner att det är svårt att annars dra en gräns för när det ena övergår i det andra.

Både diskussioner som sker i helklass eller i grupper mellan eleverna kommer att vara med i studien, men det handlar om diskussioner som infinner sig under lektionerna i klassrummen.

Det jag även menar med diskussioner är när minst två människor pratar med varandra, men det skulle alltså kunna vara i grupper eller i helklass. Det skulle även kunna vara en lärare och en elev som diskuterar med varandra. Värt att tillägga är även att genom diskussioner får även läraren möjlighet att höra på vad eleven tycker och tänker i ämnet. Det blir ett lärande som sker enligt det sociokulturella perspektivet, alltså i en kontext tillsammans med andra (Säljö, 2019).

2 Bakgrund

Här nedan kommer jag att redogöra för vad som ligger bakom min undersökning. Jag kommer att börja med att redogöra för det som står i Skolverkets läroplan (2022) och kommentarmaterial (2022b) i religionskunskap och hur det skulle kunna tolkas, eftersom det är en av grunderna till att jag valde att göra den här undersökningen. Sedan kommer problembeskrivning, syfte och forskningsfrågor.

2.1 Läroplanen

Förutom de begrepp som jag förklarar innan så vill jag även redogöra för vad som står i Skolverkets (2022) kursplan och det tillhörande kommentarmaterialet (2002b) angående diskussioner i religionskunskapsämnet. Jag vill här ge min syn och mitt tolkande av dessa delar då jag finner att läroplanen är svårtolkad i dessa avseenden, och att det i sin tur är ett av skälen till att jag väljer att göra denna undersökning.

Under syftesdelen i läroplanen för religion (Skolverket, 2022) står det:

Genom undervisningen ska eleverna få förståelse för hur människor inom olika religiösa traditioner lever med och uttrycker sin religion på olika sätt. Eleverna ska också ges möjlighet att reflektera över vad religion och livsåskådning kan betyda för människors identitet och hur egna utgångspunkter påverkar förståelsen av religion och livsåskådning. (Skolverket, 2022, s. 188)

Här står det inget om diskussioner utan det är orden, förståelse och reflektera som nämns. Att reflektera behöver ju inte betyda att du ska göra det via diskussioner, utan reflektera kan du göra enbart för din egen del.

Det står även att eleverna ska få kunskaper i olika tolkningar av religion och att de ska utveckla förmågan att resonera utifrån olika perspektiv när det handlar om bland annat livsfrågor (Skolverket, 2022). Här kan man tänka att Skolverket menar att eleverna ska ges utrymme till att diskutera, men då står det inte klart och tydligt att det är just i religion som dessa samtal ska ske. Jag tänker att livsfrågor kan vara så mycket mer än just religion.

Undersöker vi i stället Skolverkets kommentarmaterial (2022b) så nämner Skolverket att ett av syftet med religionskunskapsundervisning är att eleverna ska utveckla en förståelse i hur eleven själv samt andra förstår och tolkar olika religioner och livsfrågor. Eleven ska få kunskaper om mångfald när det gäller religion. Här kan vi förstå att det faktiskt är så att eleverna ska ges en förståelse för hur andra ser på religion, även om det inte klar och tydligt

står att de ska diskutera det med varandra, så är ändå diskussioner en form av att kunna nå kunskaper i hur andra tänker kring religion.

I det centrala innehållet (Skolverket 2022) står det att eleverna ska få kunskaper om bibelberättelser och högtider inom kristendom, islam och judendomen. Här är det mer faktakunskaper som namnges, visserligen står det även om moraliska frågor och livsfrågor och att eleverna ska reflektera och samtala om dessa. Men då står det inte klart ut att det är religion som syftas på här, utan det skulle kunna vara livsfrågor som inte alls är knutet till religion. Tittar vi i kommentarmaterialet (Skolverket, 2022b) står det att genom att vi tar upp dessa faktakunskaper så får eleverna en förståelse för att vårt samhälle består av en mångfald av olika sätt att leva. Eleverna får en grund för fortsatta studier inom religion och den ska de få genom konkreta religiösa uttryck. Kan det vara så att Skolverket inte anser att eleverna på lågstadiet är mogna för de mer abstrakta frågorna som jag bland annat är ute efter i min studie?

När det gäller kunskapskriterier i läroplanen nämns det inte i kommentarmaterialet (Skolverket, 2022b) heller fullt ut att det är just samtal kring religionsfrågor som eleverna ska diskutera. I kunskapskriterierna i läroplanen står det här:

att eleven ska ha grundläggande kunskaper i (...) religiösa traditioner. Eleven beskriver likheter och skillnader samt orsaker och konsekvenser i sammanhang som är relevanta för eleven. Eleven samtalar om människors livsfrågor och levnadsvillkor (...) ur olika perspektiv. (Skolverket, 2022, s. 192)

Så med andra ord skulle jag tolka läroplanen och dess kommentarmaterial med att det är framför allt faktakunskaper som eleverna ska kunna diskutera kring, till viss del livsfrågor men det behöver inte vara livsfrågor som har en religiös utgångspunkt. Det är framför allt upp till läraren att besluta och läraren ska enligt kommentarmaterialet även ta hänsyn till den elevgrupp läraren har. Kan det då bli att elever som går på en mångkulturell skola får mer diskussioner kring just religion?

2.2 Problemformulering

Kristendomen har under lång tid varit den religion som människor i Sverige till största del har praktiserat. I och med migration och globalisering har det mångkulturella ökat i vårt land och även i skolorna. I dag är 24 procent av Sveriges befolkning födda eller har föräldrar som är födda i ett annat land. Det här får effekter på ett eller annat sätt (Bunar, 2020). En effekt i

skolan blir att vi har fler elever med annan bakgrund, vilket kan innebära att våra världsbilder ser olika ut och det i sin tur kan göra att vi ser på saker på olika sätt. En del är hur vi ser på religion. Vi behöver få en förståelse för varandras olikheter för att minska riskerna med kulturkrockar och för att öka acceptansen av varandra. Det är det här som skolans värdegrundsarbete bland annat går ut på (Skolverket, 2021). Hur gör lärare i skolorna idag för att få till dessa diskussioner i de mångkulturella klassrummen?

Den svenska skolan ska vila på en kristen grund men religionskunskapsundervisningen i skolan ska vara icke-konfessionell och eleverna ska få en inblick i olika religioner och kulturer (Skolverket, 2022). Går detta ihop? Kan vi vila på en kristen grund och samtidigt vara icke-konfessionell och även få in olika religioner? Jag menar att det går men vi behöver samtala mer med varandra om de olika religionerna för att få en större förståelse för varandras olikheter. Vi behöver sätta oss in i varandras olika synsätt för att kunna förstå varandra. Något som jag har observerat under de åren som jag har arbetat i skolan är att religionskunskapsundervisningen på lågstadiet är ganska så traditionell, dvs det är mest läraren som undervisar och eleverna sitter och lyssnar. Flera gånger har jag funderat på varför ämnesdelen religionskunskap får så lite utrymme i förhållande till övriga SO-ämnen (historia, samhällskunskap och geografi) på lågstadiet och även saknat diskussionerna som man skulle kunna ha mellan elever. Har man elever från olika religiösa bakgrunder skulle de kanske kunna gå att nyttjas i undervisningen genom att dessa elever (om de känner sig trygga med det) skulle kunna delge sina klasskompisar sin syn på religion. Kanske att det skulle kunna hjälpa till även i förståelsen för varandra i klassen? Men hur gör lärarna för att skapa diskussioner kring religion i de fall där det mångkulturella saknas? Kan avsaknaden av det mångkulturella bli ett hinder i diskussionerna när det gäller religion?

Även om läroplanen, som jag har varit inne på tidigare under kapitel 2.1, är svårtolkad när det gäller vad diskussionerna i religion ska handla om. För om det är så att eleverna inte får möjlighet att tillgodose sig det som ämnet till viss del är till för, nämligen att samtala om olika livsfrågor, samt att samtala om det värdegrundsuppdrag som skolan har (Skolverket, 2022). Ja, då har vi misslyckats med den biten i skolan. Naturligtvis kommer dessa ämnen in i andra delar i skolan. Religionskunskapsundervisningen skulle ändå kunna vara en bra plats för dessa frågor, eftersom det ofta handlar om hur vi tolkar och ser på livet och hur vi ska leva det. Genom att eleverna får diskutera dessa delar med varandra, så menar jag att eleverna får en ökad förståelse för varandra. För varandras likheter men även för varandras eventuella olikheter. Genom diskussioner får även läraren möjlighet att höra vad eleven tycker och

tänker i ämnen. Enligt Barnkonventionens artikel 12 (Unicef, u å) så har alla barn rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet och även det skulle kunna förespråka diskussioner i ämnet religionskunskap. Det finns fler artiklar som skulle stödja just diskussioner i religion, till exempel artikel 13, barn har rätt till yttrandefrihet: att tänka, tycka och uttrycka sina åsikter, med respekt för andra personers rättigheter. Även artikel 14 som handlar om att barn har rätt att utöva vilken religion de vill, eller ingen alls (Unicef u å) stämmer bra överens med den teorin med.

Hur kan vi på bästa sätt skapa diskussioner kring religion i skolan när de gäller de små eleverna som går i lågstadiet? Diskussioner som mynnar ut i att ge eleverna ökad förståelse för varandra. När eleven börjar skolan har eleven kanske inte så mycket mer kunskap än den egna världsbilden och här har skolan en viktig uppgift att fylla. Att ge barnet kunskaper om andras infallsvinklar. Vilka metoder finns för att få till dessa diskussioner i de lägre årskurserna? Jag tänker att här har säkert lärare en massa bra tips och idéer på hur man faktiskt gör för att få till bra diskussioner även när det gäller barn i de yngre åldrarna.

2.3 Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka vilka strategier som lärare i ämnet SO har för att bidra till goda diskussioner i klassrummet när det gäller religionskunskap på lågstadiet. Syftet är även att undersöka vilka hinder som finns kopplade till genomförande av goda diskussioner i religionskunskapsundervisningen på lågstadiet och hur dessa hinder kan hanteras för att bibehålla diskussioner som metod i klassrummet.

2.4 Forskningsfrågor

- ❖ Vilka strategier har lärare för att skapa diskussioner kring religion i lågstadiet?
- ❖ Vilka hinder finns för att skapa diskussioner i klassrummet när det gäller religion?
- ❖ Vilka strategier har lärare för att hantera hinder och bibehålla diskussioner som en undervisningsmetod när det gäller religion?

3 Forskningsöversikt

I min forskningsöversikt har jag försökt att få fram mycket information kring just elevers diskussioner kring religion. Det har jag gjort genom att använda mig av sökmotorn Diva portalen samt Eric- Education Resources Information Center för att få fram rapporter, artiklar osv.

3.1 Didaktiska utmaningar i religionskunskapen

Jag börjar den här forskningsöversikten med att ta upp vad tidigare forskning har skrivit om de didaktiska utmaningar som lärare kan stå inför när det gäller religionskunskap. Fredrik Jahnkes har i sin avhandling (2021) gjort en studie i religionssamtal mellan elever i grundskolan. Den studien har han gjort är på två skolor med elever i årskurs 3, 6 och 9. Studien gjordes genom att Jahnke vara med i skolorna under ett halvår för att bland annat studera hur elevers samtal kring religion ter sig. I de båda skolorna var religionen väl synlig och det fanns både de som var religiösa, de som inte var religiösa och de som han säger befinner sig i något mitten läge. Han upplevde att eleverna var positivt inställd till skolornas mångfald och av varandras olikheter och religion, men att man ändå inte kom in och diskuterade olikheterna så mycket på djupet. De djupare frågorna undvek eleverna av rädsla för att komma på kant med varandra. Eleverna föredrog att sitta och diskutera i grupper med likasinnad. Värt att tänka på är att bara för att man är muslim betyder det inte att man tycker och tänker lika som andra muslimer, utan även här kan eleverna resonera olika även i diskussioner kring religion. Av hänsyn till sina klasskompisar väljer alltså eleverna att undvika att inte prata om religion och Jahnke (2021) kallar det för undvikande hänsynsfullhet. Även Kerstin von Brömsen (2003) tar upp det på ett liknande sätt i sin avhandling och kallar det då för ”att träffas utan att mötas”, och menar att eleverna undviker att komma in i diskurser som har med religion att göra. Hon pratar framför allt om sekulariserade svenska elever som möter muslimska elever. Hon menar även att fördomar om varandras sätt att leva kommer att leva kvar om vi inte börjar att prata med varandra om de djupare frågorna som religion handlar om. von Brömsens (2003) avhandling handlar också om hur barn pratar om religion. Hon gör sin undersökning genom intervjuer av barn i 8 års åldern på en multikulturell skola. Där fokuserade hon på hur barn talar om mångkulturalitet, etnicitet och religion. Det hon mer kom fram till vara att eleverna uppskattade och talade gott om att gå på en mångkulturell skola eftersom man lärde sig mycket om varandra. Men det visade sig att det var framför allt ytlig kunskap som de lärde sig som tex, olika högtider och olika matregler. De mer djupa diskussionerna verkade inte finnas där. Eleverna hade inte heller några kunskaper

om varför man tänker eller handlar på ett visst sätt. Sätt som då skiljer sig åt från den egna tanken. von Brömsen kom även fram till att eleverna med utländsk bakgrund var mer angelägna om att få veta mer om andra religioner och kulturer medan de svenska eleverna inte alls visade samma intresse.

I von Brömsens studie (2003) tas ett annat didaktiskt problem upp och det är brist på förförståelse, vilket kan resultera i att elever kan få svårt att förstå vissa saker som tas upp i skolan. Det gäller framför allt elever med utländsk bakgrund eftersom de inte alltid kan koppla ihop det som vi i Sverige ser som en självklarhet. När dess elever inte kan koppla ihop det med den egna verkligheten så menar hon att det blir en avsaknad av förståelse och det i sin tur kan leda till att eleverna tycker att det är tråkigt. Det man inte förstår blir av naturliga själ tråkigt eftersom det är svårt att ta det till sig. Förståelsen tas även den upp i en annan doktorsavhandling som är gjord av Thérèse H Britton (2019) och som handlar om didaktiska möjligheter och utmaningar i religionskunskapen i skolan när det gäller att få elever att förstå innebörden av levd religion. Hon forskar bland annat i hur studiebesök hos högstadieelever kan bidra till att eleverna får förståelse för levd religion, men hon tar även upp att elever kan dela med sig till varandra. Brittons (2019) avhandling är ett samarbetsprojekt tillsammans med en lärare på högstadiet och där studien gjordes med hjälp av klassrumsobservationer. Studien har ett upplägg på 9 lektionstillfällen och i dessa ingår även studiebesök i ett tempel. Förutom observationer så har Britton även genomfört intervjuer med elever, lärare och personal som arbetar på templet. Britton kommer även fram till att studiebesöket kan bidra till ökad förståelse för levd religion om den ingår som en del av ett undervisningssammanhang, där det även ingår att man får höra andras perspektiv på upplevelsen, samt att man kan göra en egen personlig reflektion av besöket i sig. Frågan Britton ställer sig är hur man som lärare ska jobba med elevernas personliga perspektiv, det finns en risk att eleverna lämnas ut och att de känner att de hamnar i en osäker zoon. Det finns alltid en risk vid diskussioner att elever som delar med sig av sina egna tankar kan hamna i en situation där de kan bli ifrågasatta och känna sig kränkta. Britton menar att det är viktigt att elever som delar med sig blir sedda av sina klasskompisar från ett ämnesmässigt perspektiv och inte från ett personligt perspektiv. I ett ämnesmässigt perspektiv finns inga egna värderingar och Britton menar att på så sätt skulle man kunna komma ifrån det problemet. Den här undersökningen är visserligen gjord på högstadieelever men jag tänker att samma dilemma skulle kunna finnas i de lägre årskurserna med.

Olof Franck (2021) skriver om det som jag tar upp som en del i inledningen nämligen undervisning enbart i faktakunskap. Franck (2021) tar här upp faran med att enbart undervisa om faktakunskaper. Det leder till att eleverna får en ensidig bild av religion och missar delen med vad religion kan innebära för olika människor. Förståelsen och tolkandet av religionen får eleverna inte till sig då menar Franck.

Kent Larsson (2007), har i sin doktorsavhandling skrivit om frågor som är kopplade till lärande via samtal, elevers delaktighet och vilken roll som klassrumsklimatet har för lärandet. Undersökningen gjordes dels via textstudier, dels via gruppsamtal med elevgrupper och lärargrupper på tre olika gymnasieskolor. I den här studien var det samhällskunskap och då det demokratiska uppdraget som låg i fokus. Jag tänker att dessa delar kan även vara intressant att ta med även in min studie eftersom religion handlar mycket om olika sätt att se på saker och ting, vilket det även gör i en demokratisk process. Lärarna upplevde hinder som handlade om svårigheter som hade med tid att göra eller att det kunde vara svårt att få till diskussioner rent organisatoriskt. De uppfattade även svårigheter med att eleverna ibland sa saker som de trodde låg nära lärarens egen åsikt för att ställa in sig bättre hos läraren. De trodde att de på så sätt skulle kunna få ett bättre omdöme eller betyg. Ett annat hinder som kom upp var att vissa elever pratar för mycket och vissa elever kanske inte kommer fram alls i en diskussion. Eller att vissa elever inte tar uppgiften på allvar. Larsson (2007) tar även upp problematiken med elever/grupper som kände sig utanför klassen som grupp och menar att de förblev ofta tysta i diskussionerna. En annan problematik som kom upp var elever som uttryckte sig på ett sätt som kunde kränka någon annan och där läraren då valde att lägga locket på. Det i sin tur kan leda till att den personen som har yttrat sig kan känna sig kränkt för att den inte får förklara varför den har dessa uppfattningar menar Larsson (2007).

Sammanfattningsvis tar den här forskningen tillsammans upp att det kan finnas didaktiska problem när det kommer till religionskunskapen som bottnar i att elever undviker att prata om de djupare frågorna med varandra för att de inte vill komma på kant med varandra. Det finns även en fara i att elever med en annan bakgrund än den kristna har svårt att identifiera sig med religionskunskapsundervisningen i skolan vilket i sin tur kan leda till att elever upplever undervisningen som tråkig. Det finns även en risk för att elever kan bli ifrågasatt om de berättar om sin personliga tro, därför är det viktigt som lärare att vara tydlig med att det handlar om ett ämnesmässigt perspektiv och inte ett personligt. Gruppdynamiken spelar in och även lärarens förmåga att ta tag i problemet om det är någon elev känner sig kränkt i en

diskussion. Lärare tar tiden som en svårighet i samband med att få till diskussioner i religionskunskapsundervisningen.

3.2 Diskussioner för identitetsskapande

Den forskningen som jag kommer att tittat på nu gäller vikten av diskussioner i samband med elevers identitetsskapande. Jahnke (2021) tar upp hur ungdomar generaliserar varandra. Han menar att majoriteten av de svenska ungdomarna anser att de inte tillhör någon religion utan att den skulle i så fall vara mer kulturellt betingat i form av att man firar de kristna högtiderna, men ofta utan att ha kristendomen i åtanke. De utländska ungdomarna förknippas, menar Jahnke (2021), till skillnad från de svenska ungdomarna med att vara religiösa. Att vara kristen ungdom i Sverige förknippas oftast med att vara annorlunda, lite gammaldags och absolut inget coolt menar han. Läger vi till det som von Brömsen (2003) tar upp, att många muslimer idag umgås enbart med andra muslimer och med sina egna familjer på sin fritid. Fritid avser här då fritid som inte är styrd som till exempel fotbollsträning. von Brömsen (2003) menar att ungdomar undviker att prata om religion mellan olika religiösa grupper. Orsaken skulle vara enligt von Brömsen att ungdomarnas synsätt är olika när det gäller religion och att det därför ofta leder till konflikter. Hon menar att via religionskunskapsundervisningen får ungdomarna till sig kunskaper om varandras religioner, men att det handlar om mer ytlig kunskap och att det är de djupare diskussionerna som eleverna upplever leder till konflikter. von Brömsens (2003) studier har också visat på att det finns ett behov hos barn och unga som tillhör andra religioner (än den kristna) att hitta sin identitet, tex en identitet som muslim i Sverige. Att bibehålla den egna religionen och sitt sätt att leva kan vara viktig för dessa elever, men de vill även närma sig det svenska samhället menar hon. Det handlar då inte bara om att hitta sin identitet, utan det handlar även om att icke-religiösa elever ska få en förståelse för religiösa elever och tvärtom. Studien har även visat att många svenska elever saknar ett religiöst språk för att kunna kommunicera om religion och för dem är religion något som andra utövar och ligger därför långt bort från deras verklighet (von Brömsen, 2003). Även i Jahnke (2021) studie kom det fram att de elever som kunde förlika sig till en religion hade lättare att prata om religion och visade upp ett större intresse för att prata om religion, medan elever som inte direkt kunde känna sig tillhöra en religion hade svårare att prata om religion och visade upp ett mindre intresse (men dock fortfarande ett visst intresse) för religion. De kunde inte sätta in sig själva i förhållande till religion på samma sätt och en av orsakerna skulle kunna vara att kunskap gärna behöver kunna kopplas ihop med något vardagsnära för eleverna för att väcka ett intresse och för att

det ska blir lättare att förstå. De elever som tillhörde en religion hade även de svårt att förstå de elever som ville ta avstånd till religion. De elever som ansåg sig inte tillhöra en religion men ändå har vuxit upp i ett kristet land pratade oftare om kulturer i stället för religion i samband med våra högtider.

Jahnke (2021) hänvisar även till tidigare forskning som förespråkar att eleverna ska utmanas i diskussioner för att förstå varandras olikheter och på så sätt få en ökad förståelse för varandra. Han menar även att man behöver få eleverna att förstå att en diskussion inte ska resultera i att eleverna ska tycka lika efter diskussionen, vilket han menar att många elever tror. Det är viktigt att få eleverna att förstå att det är ok att tycka olika och att vi diskuterar bara för att höra varandras åsikter och för att få en förståelse för varandras sätt att tänka. Det handlar inte om att vi ska gå från diskussionen och sen tycker alla lika (Jahnke, 2021).

Sammanfattning: Det är viktigt för elever, speciellt med en annan bakgrund än den kristna, att hitta en egen identitet i Sverige som tex muslim i Sverige. Men det är även viktigt att icke religiösa elever får möjlighet att prata om religion eftersom det har visat sig att dessa elever saknar ett religiöst språk vilket försvårar närmandet mellan dessa elever och elever med en religiös tro. Genom diskussioner skulle eleverna kunna närma sig varandra.

3.3 Religionsundervisning på en islamsk friskola

Jenny Berglund (2010), har studerat hur en islamisk religionskunskapsundervisning går till på tre olika friskolor i Sverige. Dessa skolor ska precis som övriga skolor undervisa på ett icke-konfessionellt sätt. När det gäller profilämnet så kan skolan skriva en egen läroplan och då göra det i det som i det här fallet i Islamistiskt kunskapsundervisning, och det är den som Berglund har studerat. Där fick hon fram att det som lärarna valde att undervisa skiljde sig åt från skola till skola. Vissa lärare valde att undervisa om saker som eleverna hade nytta av för att leva som goda muslimer i Sverige. Det kunde till exempel vara hur man som god muslim uppförde sig i trafiken. Men det kunde även vara berättelser från olika profeters liv för att visa hur man var en bra människa. Hon fick även fram att vissa lärare valde att undervisa i vilka citat ur Koranen som man kunde hänvisa till i olika situationer. Men även traditionell religionskunskapsundervisning förekom. Det som påverkade lärarna var deras egen tolkning av islam samt hur de såg på elevernas behov och situation i Sverige. Berglund (2010) menar att hennes resultat skulle kunna vara viktigt även för lärare som undervisar i islam på en icke-konfessionell skola med, eftersom religion ska bidra till att eleverna får perspektiv från olika håll.

3.4 Läraren kompetens i religionskunskap

Jag har undersökt två utländska artiklar som kan vara bra att ha med som bakgrund i den här forskningsöversikten. Båda dessa artiklar handlar till viss del om lärarens kompetens när det handlar om elevers olika religiösa synsätt. Jag har tagit med dessa artiklar för att jag i min undersökning kommer att nudda vid lärarens kompetens i religionskunskap när det gäller förmågan att få till diskussioner i klassrummet. En av artiklarna som är skrivna av Janieta Bartz och Thomas Bartz (2018) handlar om en tysk studie som är gjord för att kunna se hur man kan inkludera den mångfald av elever, som även finns i Tyskland, in i undervisningen. I den undersökningen pratar man om vikten av att lärarna förstår vilka olika världsbilder som finns. De menar här att genom att lärarna har större förståelse för de olika synsätten som kan finnas i en klass och genom att läraren har ökad kunskap om de olika synsätten, så minskar det risken att lärare själva har fördomar mot en viss religiös grupp. Det blir lite som att man rannsakar sig själv och därför är det viktigt att denna del finns med redan på lärarutbildningarna menar Bartz & Bartz. De tar även upp att genom att eleverna får lära sig om varandras världsbilder så kan det leda till en ökad förståelse för varandra, vilket i sin tur kan minska konflikterna mellan elever. När eleverna får förtroende för varandra så kan det öppna upp för att de ska kunna delge varandra sina egna världsbilder på ett djupare plan och på så sätt kan man nå ett "lära av kunskap" (Bartz & Bartz, 2018).

Den andra utländska undersökning som är från Kanada och i det här fallen från Québec området. Där har Jafrailie & Zaver (2019) undersökt Québecs religionskunskapsprogram som de kallar för ERC och som står för etik och religiös kultur. Det är en icke-konfessionell religionskunskapsundervisning och är obligatorisk i samtliga årskurser i Québec området. Programmets syfte är att bidra till att öka förståelsen för varandra genom att ge en bredare kunskap om religiös mångfald för att kunna leva tillsammans i det mångkulturella samhälle som Québec är. I den här studien tar Jafrailie & Zaver fram fördelar som bland annat är förståelsen för varandra, men de tar även upp en hel del utmaningar som finns med det här programmet. En av utmaningarna är att det är få lärare som faktiskt är utbildade i ERC. Många lärare har fått en utbildning i andra hand och har därför inte de rätta kunskaperna som krävs. En annan utmaning är att religion förändras. Vårt sätt att leva och hur vi väljer att tolka religion ändras med tiden. Det gör att fortbildningskurser för lärare skulle vara nödvändiga under tidens gång. Det är viktigt att lärare och elever får lära sig om den aktuella religionen, den som faktiskt tillämpas just nu för att få en större förståelse (Jafrailie & Zaver, 2019). I studien drar man även paralleller till andra länder där religionskunskap är obligatoriska och att

det även där finns problem med att lärarutbildningarna inte till fullo ger lärarstudenter den utbildning som krävs, för att lärare ska kunna undervisa utifrån den mångfald av elever som finns på ett tillfredställande sätt. ERC påminner om den icke-konfessionella religionskunskap som vi har i Sverige. Kanske även vi står med liknade problematik i vår undervisning?

Sammanfattning: Det är viktigt att lärare har den kunskap i religionskunskap så att de kan tillmötesgå den mångfald av elever som finns i vårt samhälle idag. Det är viktigt att läraren har den aktuella religionsbilden eftersom religion är något som ändras med tiden.

3.5 Metoder för att få till diskussioner i klassrummet

När det gäller att hitta vilka metoder som finns för att få till diskussioner i klassrummet och som är kopplade till religion, har jag inte hittat jättemycket från tidigare forskning. Jag har dock undersökt en artikel som handlar om diskussioner som inte är riktat direkt till religionskunskap och den är skriven av Clas Malmberg & Anders Urbas (2019). De tar upp i sin text hur man kan arbeta för att få fram diskussioner i undervisningen. De tar upp rollspel, grupparbete och värderingsövningar som metoder för detta. En metod skulle kunna vara att använda en ”fyrahörn-övning” som är en värderingsövning som innebär att eleverna får fundera ut vilken ståndpunkt som de har i en viss fråga. Det brukar vara ett svar per hörn i klassrummet. Eleven går till det hörn som passar bäst med elevens egna ståndpunkt. Genom värderingsövningar så får eleverna träna på att vi tycker olika samt att träna på att argumentera för varför eleven tycker som den gör. Rollspel tar även Malmberg & Urbas (2019) upp som ett sätt där eleverna får testa att gå in i olika roller för att på så sätt vidga världsbilderna. Det handlar inte om att acceptera någon annans åsikter utan mer att man ska få en förståelse för den andre. Det sista som de tar upp är grupparbeten där eleverna lär sig att förhandla och komma med egna åsikter och även höra vad andra har för åsikter. Det kan vara ett problem eller dilemma som eleverna ska försöka lösa tillsammans i gruppen.

Johan Wickström har i en artikel (2022) tagit upp jämförelse av olika religioner som en metod för att öka förståelse för olika religioner. Jämförelse av de olika religionerna är ett av kunskapsinnehållet i religionskunskap enligt läroplanen (Skolverket, 2022). Wickström (2022) tar upp dels ett problem med när vi jämför de olika religionerna så har vi ofta den kristna religionen som utgångspunkt. Det kan i sin tur göra att vi inte får en rättvis bild av religionerna eftersom vi i undervisningen utgår från den kristna religionen. Judar och muslimer ser på kristna utefter sin utgångspunkt, efter det som ligger närmare deras världsbild. Wickström (2022) tar även upp att det är viktigt att lärare är tydliga med vad syfte med jämförelserna är, varför vi jämför de olika religionerna. Är syftet att eleverna ska få ökad

kunskap om religionerna, eller är syftet att eleverna ska få ökad förståelse för olika sätt att tänka? Är det den sista så kanske fokus blir mer på att hitta likheter. Om vi i vår undervisning då fokuserar på likheter mellan religionerna så måste vi även vara tydliga med att framföra att vi tolkar religioner på olika sätt även inom en och samma religion. Tar vi de heliga skrifterna till exempel så är likheten att vi har dessa skrifter, men dessa skrifter kan inte för den delen helt jämföras med varandra eftersom dessa heliga skrifter har olika betydelse för oss. För att eleverna ska få en ökad kunskap om de heliga skrifterna så skulle man därför behöva gå in på både likheter och skillnader menar Wickström (2022).

Larsson (2007) kommer i sin studie fram till att elever tycker om att diskutera och många elever är intresserade av att höra vad sina klasskompisar tycker i olika frågor. Det kom även fram att det många gånger är frågor som eleverna inte skulle diskutera med varandra på fritiden. Både lärare och elever betonar i studien att det är en viktig erfarenhet att höra hur andra människor tänker och tycker i olika sammanhang. Vissa elever menade även att de lär sig bättre när de får höra saker muntligt och att det då blir mer konkret och lättare att förstå vid samtal och diskussioner än om de skulle ha läst i en bok. Larsson (2007) tar upp även att det är viktigt att eleverna får en förståelse för det som ska diskuteras och att de känner till syftet med diskussioner.

Sammanfattningsvis tar litteraturen upp metoder som att förklara syftet med diskussionen. Jämförelse av olika religioner är ett sätt att förtydliga religion på men det är viktigt att själva syftet med varför vi jämför de olika religionerna finns med i tanken. Annars tas rollspel, värderingsövningar och grupparbeten upp som bra metoder för att få in diskussioner.

4 Teori

Här nedan kommer jag att redovisa vilka teorier som ligger till grund för min studie. Jag har valt att utgå från två teorier som jag anser ligger nära min studie och det är det sociokulturella perspektivet samt normkritisk pedagogik. Det sociokulturella perspektivet omsluter den här studien mest, men jag tycker ändå att det finns en poäng med att även ta med den normkritiska pedagogiken, även om det perspektivet inte får lika mycket utrymme i den här undersökningen. Jag kommer starta med att redovisa för den vetenskapsteori som ligger till grund för detta arbete.

4.1 Vetenskapsteoretisk grund

Ur ett ontologiskt synsätt, dvs vilken verklighetssyn som studien ligger i, så skulle jag vilja säga att den ligger i det mer idealistiska fältet. Det finns en verklighet men för att den ska komma fram så behöver vi ta hänsyn till våra tankar och våra sätt att leva. Det är från dessa delar som vi skapar verkligheten. Men verkligheten kan förändras av våra tolkningar, som även de kan orsaka misstag av kunskap eftersom det är tolkningar (Rienecker & Stray Jorgensen, 2018). I den här studien är det diskussionerna där eleverna för fram sina tankar och idéer som får oss att förstå varandras världsbilder och som skapar verkligheten. Men för att få fram vilka strategier som lärare har för att få fram dessa diskussioner används intervjuer med verksamma lärare. Det blir lärarnas tankar och idéer som står till grund för att få fram en verklighet. Men det är även min tolkning av det som lärarna säger som även den står som grund för hur resultatet kommer att bli. Det blir alltså ett idealistiskt synsätt eftersom den här studien och dess teorier bygger på tankar och idéer och det är kunskap från dessa som skapar verkligheten (Rienecker & Stray Jorgensen, 2018).

Ur ett epistemologiskt synsätt, dvs studiens kunskapssyn, ligger både undersökningen och dess teorier (Sociokulturellt och normkritiskt perspektiv, vilket jag kommer att gå in på mer senare) mer mot det konstruktivistiska eller socialkonstruktivistiska, eftersom det bygger på interaktion mellan människor. Det är mer ett socialt samspel där vi får förståelse för varandras världar genom att vi lever oss in i varandras tankar (Rienecker & Stray Jorgensen, 2018).

Kunskapssynen i den här undersökningen handlar om hur lärare ser på diskussioner i klassrummet i religionskunskap. Det är lärarens egen kunskap som jag som genomför denna undersökning tolkar. Hade läraren kommit med andra tankar och idéer eller om jag hade valt att tolka det som lärarna säger på ett annat sätt, hade studien fått en helt annan infallsvinkel och undersökningen hade sett ut på ett annat sätt. Det socialkonstruktivistiska tankesättet är att världen är en konstruktion av oss människor som kunde ha sett annorlunda ut om det var så

att den hade konstruerats på ett annat sätt. Teorin bygger på att man når kunskap/förståelse genom samspelet mellan människor och teorin har fått kritik för att det inte alls tittar på det materiella som finns runt omkring oss (Brinkkjaer & Höyen, 2020).

4.2 Sociokulturella perspektivet

Det sociokulturella perspektivet ligger i linje med den här studien, eftersom i det sociokulturella perspektivet lär sig barnet genom att kommunicera och integrera med andra. Det är språket som ligger i fokus, dels människor emellan, dels inom individen. På så sätt lär sig barnen att se från andra människors perspektiv (Säljö, 2020). Det här stödjer tanken med att eleverna skulle gynnas av att ha mer diskussioner i klassrummen.

Perspektivet bygger på en teori som utvecklades under 1920-talet i öst och som föll i glömska men som kom tillbaka under senare delen av 1900-talet. Teorin blev populär framför allt i Sverige och en av orsakerna till det är att skolan i Sverige nu har blivit mångkulturell.

Utgångspunkten för det sociokulturella perspektivet är nämligen mångfald. Vad är viktiga kunskaper för eleverna att ta med sig ut i vuxenvärlden, en globaliserad värld där det mångkulturella har blivit mer påtagligt? Vad behöver eleverna för att kunna klara sig i framtiden? Det är delar som det sociokulturella perspektivet stödjer (Säljö, 2020). Det finns även likheter mellan det sociokulturella perspektivet och läroplanen (Skolverket, 2022) på flera olika punkter, ett exempel är att elever ska kunna samtala med varandra och då inte bara i religionskunskap utan i ett flertal av ämnen som eleven har i skolan.

Enligt det sociokulturella perspektivet så lär man sig som sagt tillsammans med andra, det är i kontexten med andra som man lär sig att förstå andras perspektiv och inte bara sitt eget (Säljö, 2019). Det är ett lärande som sker mellan elever, lärare och den sociala världen som vi befinner oss i, där språket har en framträdande roll i lärandet. Tidigare i undervisningen har det varit läraren som har kommit med kunskaper och nu i det sociokulturella perspektivet är det lärare, elever och det sociala sammanhanget som de befinner sig i som står för kunskaperna (Classrooms discourse, 2008). Den här teorin styrker därför min tanke om att elever bör få möjligheter att diskutera olika religioner med varandra. Eleverna får på så sätt möjlighet att lättare förstå varandras olika perspektiv, vilket i sin tur leder till ökad förståelse för varandras olikheter.

Denna teori pratar även om den proximala utvecklingszonen vilket innebär att eleven ska befinna sig precis ovanför den nivån som den redan behärskar för att utvecklas. Då kan eleven gärna arbeta tillsammans med någon/några andra elever som har större kunskap i ämnet och

på så sätt kan eleven få hjälp med att förstå ny kunskap, så kallad scaffolding. Kunskap handlar om att ta till sig av ny kunskap i en kontext med andra. När vi har tagit till oss kunskapen bearbetar vi den och gör om den till vår egen (Säljö, 2019). Pratar vi religion så kan elever med mer erfarenhet inom religion, eller inom en viss religion, delge sina klasskompisar sin kunskap och på så sätt ökar klasskompisarnas kunskaper inom religion.

Ur denna pedagogik har även det kollaborativa lärandet kommit. Det är ett lärande som handlar om att elever och lärare ska lära av varandra genom dialoger. Det handlar om att ha samtalet som en undervisningsmetod där elever lär av varandra. Deras olika perspektiv på saker och ting vävs samman till en helhet och det här gynnar inte bara eleverna, utan även läraren som genom samtal får lära sig om hur elevernas perspektiv ser ut, vilket i sin tur leder till att lärarens kan forma lektioner så att det passar elevgruppen (Lyle 2008). Även den metod som jag har valt att genomföra den här studien med nämligen intervjuer skulle kunna gå under det sociokulturella perspektivet eftersom det är diskussion som sker mellan mig och informanterna som för kunskapen vidare. Det är ett lärande som sker i samspel med andra. Till det ska även tilläggas att de forskningsfrågor som jag ställer i denna undersökning även går in under det sociokulturella perspektivet. Dels för att det handlar om just diskussioner som är en av grundstenarna i detta perspektiv, dels när vi ser på vad diskussioner elever emellan för med sig, nämligen ökad kunskap. Det är precis det här som det sociokulturella perspektivet går ut på. Mycket av det som jag tar upp under tidigare forskning handlar även den om det sociokulturella perspektivet. En sådan del är det som Larson (2007) tar upp i sin studie att eleverna upplever att de lär sig mer när de hör saker muntligt än om de läser i en bok. Jahnek (2021) och även von Brömsen (2003) tar upp det här med det lite djupare frågorna som vi undviker att diskutera för att vi är rädda för att hamna på kant med varandra och att det i sin tur bidrar till att vi fortsätter att ha förutfattade meningar om varandra. Här kan vi se behovet av just det sociokulturella tänkandet, att vi faktiskt behöver ta hjälp och stöd från varandra via samtal, för att öka elevernas kunskaper om olika världsbilder. Vilket i sin tur leder till ökad få förståelse för varandra.

4.3 Normkritisk pedagogik

Denna pedagogik handlar om att arbeta på flera olika nivåer samtidigt. Det kan vara att man arbetar för att förhindra att diskriminering eller kränkning sker i klassrummet, dels genom att alla ska ha samma rätt till att nå sina kunskapsmål oavsett förutsättningar. Det kan även vara att man ger utrymme för att kritiskt kunna granska den egna eller andras uppfattningar på vad som är normalt och vad som inte anses vara normalt. Att vi synliggör våra och andras

förutfattade meningar och gör det till ett inkluderande klimat (Bromseth & Sörensdotter, 2012). Den här teorin får inte alls lika mycket utrymme i min undersökning som det sociokulturella perspektivet får. Jag väljer ändå att ha den med eftersom diskussioner i religionsundervisningen till stor del handlar om att elever ska få en förståelse för varandra och genom förståelsen så synliggörs även de förutfattade meningar som existerar i samhället men även elevens egna förutfattade meningar om andra.

Normkritisk pedagogik har fått ett stort genomslag i den svenska skolan för att arbeta mot att förhindra diskriminering. Samhället består av en makthierarki där den vita mannen anses vara den med störst makt och sedan har vi olika fack för olika grupper beroende på kön, ras, sexuell läggning, religion osv. Den normkritiska pedagogiken är tänkt att utmana den här maktbalansen som vi idag har i samhället. En av orsakerna till att den här pedagogiken fick ett så stort genomslag i våra skolor har att göra med att Sverige fick nya lagar som handlar om diskriminering. Först kom *lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever* (SFS 2006:67) och sen kom *Diskrimineringslagen* (SFS 2008:567). I samband med detta så behövde Skolverket ta fram riktlinjer kring hur dessa lagar skulle följas i skolan. Resultatet blev att skolor och förskolor började arbeta utefter den normkritiska pedagogiken, men dock inte alla (Björkman mfl, 2021).

Denna pedagogik har både hyllats och kritiserats. Den hyllas för att den har öppnat upp sinnet för många olika sätt att tänka och att arbeta kring kränkningar och diskriminering i skolorna. Den har även öppnat upp ögonen för att vi faktiskt har en makthierarki i vårt. Kritik har riktat mot att pedagogiken kan upplevas vara svårt att få in i verksamheten och många lärare upplever att de saknar metoder för att implementera pedagogiken i verksamheten (Björkman mfl, 2021).

Att arbeta normkritiskt handlar dels om att läraren behöver förstå sina egna normer och förutfattade meningar. Alla vill vi tro att vi behandlar alla lika och det är först när vi faktiskt förstår att vi har förutfattade meningar om vissa folkgrupper som vi faktiskt börjar att arbeta normkritiskt (Mac Donald, 2019). Det handlar även om att läraren behöver fundera på vems röst som saknas i hans klassrum och vad läraren kan göra åt det. Vems världsbild syns aldrig eller väldigt sällan och hur kan jag göra något åt det (Mac Donald, 2019) Men det handlar även om att låta eleverna arbeta normkritiskt med. Åter igen vill jag ta upp det som Jahnek (2021) och även von Brömsen (2003) kommer fram till i sin undersökning nämligen att elever undviker att prata om djupare frågor när det gäller religion av rädsla för att bli osams eller att trampa någon på tårna. Det i sin tur bidrar till att förutfattade meningar om varandra finns

kvar. En metod att komma åt detta skulle kunna vara genom diskussioner med varandra i klassrummet. Mac Donald (2019) tar upp att ett sätt att arbeta normkritiskt med eleverna är genom att utgå från en bok och sen låta eleverna diskutera. Det skulle till exempel kunna vara en skönlitterär bok från en annan del av världen. Mac Donald menar att det inte räcker med att jobba med den en gång, utan att det måste bli återkommande. Dels för att skapa förståelse, dels för att elever med en annan världsbild kan få sin världsbild synliglagd och på så sätt kunna identifiera sig med den dominerande världsbilden. Det handlar inte heller om att de elever som befinner sig i den dominerande världsbilden ska kunna identifiera sig med den avvikande, men däremot ska de få förståelse för det avvikande (Mac Donald, 2019).

5 Metod

Här nedan kommer jag att redovisa vilka metoder och urval jag har valt att använda i undersökningen, information om informanter samt hur studien förhåller sig till forskningsetik och GDPR.

5.1 Kvalitativ undersökning

Jag har valt att använda mig av en kvalitativ undersökning i form av intervjuer. Jag väljer den typ av undersökning eftersom den kvalitativa undersökningen går in mer på djupet och behandlar oftast frågorna hur och varför (Rienecker & Stray Jorgensen, 2018). I den här undersökningen så är det framför allt hur frågan som är aktuell. Hur lärare gör för att få in diskussioner i undervisningen och hur de gör för att lösa de eventuella hinder som kan finnas för att få till diskussioner kring religion. En kvalitativ undersökning bör man använda, enligt Bo Eneroth (1984), när man vill beskriva en viss kvalitet av en företeelse och inte när man vill komma fram till hur många av någonting som använder sig av den här speciella företeelsen. Min undersökning handlar som sagt mer om att jag vill komma fram till vilka metoder som används. Inte hur många som använder dessa metoder. Det gör att min undersökning hamnar under en kvalitativ undersökning.

5.2 Urval

Jag har valt att använda mig av subjektivt urval. Vilket är ett urval där informanterna mer är handplockade utefter speciella kännetecken och där urvalet i regel består av ett mindre antal personer. Den här typen av urval används när forskaren anser att dessa människor skulle kunna komma med mer relevant information vilket skulle stödja forskningen (Denscombe, 2018). I den här studien så är urvalet lärare som har kunskap och erfarenhet i att undervisa i religion på lågstadiet.

5.3 Informanterna

Intervjuerna genomfördes på fyra olika skolor i olika kommuner i Svealand. Fyra kvinnliga lärare och en manlig lärare. En lärare från en skola med många mångkulturella elever och som ligger i en landsbygdskommun med pendelavstånd till en mindre stad i Svealand. Två lärare från en skola som ligger i ett socioekonomiskt utsatt område som till viss del även har elever med invandrabakgrund. Den skolan ligger i en mindre stad i Svealand. En lärare som arbetar på en skola med ett upptagningsområde där det enbart finns villor och bostadsrätter, där det mångkulturella existerar men inte alls är lika vanligt. Skolan ligger även i en mindre stad i Svealand. En lärare som arbetar på en större skola, men som ligger i en landsbyggsort med pendlingsavstånd till en större stad och där upptagningsområdet består till stor del av elever

vars föräldrar har en mycket bra ekonomi. Här finns det enbart någon enstaka elev med invandrabakgrund. För att dela in kommunerna i storlek så har jag använt mig av Sveriges kommuner och regioners indelning (2023).

Nedan presenteras informanterna mer ingående och namnen på informanterna är påhittade för att inte röja deras identitet.

Anna – är 30 årsåldern och har arbetat som lärare i fyra år. Just nu arbetar hon med elever i årskurs 1. Hon är ämnesbehörig i SO och har undervisat i religion under alla de år som hon har undervisat som lärare. Hon anser själv att hennes religionskunskaper sträcker sig så långt som hon behöver. Hon kan det grundläggande gällande religion och kan även mer inom vissa religioner, där hon har funnit ett intresse av att kunna mer. Hon arbetar nu på en F-6 skola i en mindre stad i Svealand. Skolan har ca 400 elever och ligger till viss del i ett socioekonomiskt utsatt område och det finns två eller oftast tre klasser i varje årskurs. Majoriteten av eleverna har en svensk bakgrund men det finns ändå ett antal elever i varje klass som har invandrabakgrund. Innan det arbetade hon på en skola med många fler elever med invandrabakgrund. Intervjun med Anna gjordes på hennes arbetsplats den 27 februari och varade i 9 minuter och 36 sekunder.

Birgitta – är i 30 års åldern och även hon arbetat som lärare i fyra år men inte undervisat i religionskunskap under alla dessa år. Just nu arbetar hon med elever i årskurs 1. Hon anser att religion är ett svårt ämne där hon ofta får läsa på innan hon undervisar i ämnet. Hon säger själv att hennes kunskaper är väldigt begränsade. Hon arbetar på samma skola som informant Anna. Intervjun gjordes på Birgittas arbetsplats och varade i 21 minuter och 49 sekunder.

Camilla – är i 55 års åldern och har arbetat som lärare i 27 år. Just nu arbetar hon med elever i årskurs 3. Hon har arbetat de sista 24 åren på den skolan som hon jobbar på i dag. Hon arbetar just nu på lågstadiet men har även arbetat på mellanstadiet och undervisat i religionskunskap där. Hon är behörig i att undervisa i SO upp till årskurs 7. Skolan har ca 180 elever och är en F-6 skola med en klass i varje årskurs och skolan ligger i ett mångkulturellt område i en landsbyggdsort i Svealand. Hon anser att hennes religionskunskaper är på en enkel nivå men att hon ändå är behörig upp till årskurs 7, så kunskaperna finns där om hon skulle behöva plocka fram dessa. Intervjun gjordes på Camillas arbetsplats den 2 mars och varade i 19 minuter och 49 sekunder.

Doris – är i 55 års åldern och har arbetat som lärare i snart 27 år. Just nu arbetar hon med elever i årskurs 1. Hon är behörig i SO upp till årskurs 3. Hon har arbetat de sista 20 åren på

en skola där upptagningsområdet består av villor och bostadsrätter och där elever med invandrarbakgrund finns, men det är inte så vanligt. Skolan är en F-6 skola med ca 290 elever fördelade med två klasser i varje årskurs. Skolan ligger i en mindre stad i Svealand. Doris anser att hon har de kunskaper i religionskunskap som hon behöver för att undervisa sina elever. Innan hon började på den här skolan så arbetade hon på en skola i en större kommun i Svealand, där många mångkulturella elever gick. Intervjun gjordes på Doris arbetsplats den 9 mars och varade i 21 minuter och 29 sekunder.

Erik – är i 40 års ålder och har arbetat som lärare i drygt 20 år. Just nu arbetar han med elever i årskurs 1. Skolan är en F-6 skola med ca 380 elever och som ligger utanför stan i en landsbygdsort i Svealand, men med goda pendlingsmöjligheter till en större stad. Majoriteten av elevernas föräldrar har en akademisk utbildning och upptagningsområdet består enbart av villor i ett ganska så exklusivt och nybyggt område. De mångkulturella eleverna lyser i princip med sin frånvaro här men det finns några inslag av det mångkulturella. Läraren är inte ämnesbehörig i SO men anser sig ha de kunskaper som han behöver för att undervisa i religionskunskap på lågstadiet. Intervjun genomfördes på Eriks arbetsplats och varade i 20 minuter och 29 sekunder.

5.4 Genomförande

Nedan kommer en redogörelse för hur jag gick till väga när det gäller undersökningens insamling av data. Både dess pilotstudie samt huvudstudie.

5.4.1 Pilotstudie

Jag startade med att göra en pilotstudie i form av intervjuer med tre lärare som är verksamma på lågstadiet på en skola med många elever med invandrarbakgrund. Skolan ligger i en mindre stad i Svealand. Alla tre lärarna undervisar i samma årskurs, på samma skola och har en gemensam planering för sin religionskunskapsundervisning. Ändå skiljde sig undervisningen åt när det kommer till diskussioner. Två av lärarna var ämnesbehöriga i SO och en av lärarna saknade behörighet. De ämnesbehöriga lärarna hade i sin undervisning mycket diskussioner medan den läraren som inte hade behörighet inte lika utförligt hade diskussioner inom ämnet religionskunskap. Men läraren såg behovet av att ha mer diskussioner i klassrummet. Jag hade ganska allmänna intervjufrågor om hur lärarnas undervisning gick till i religion och märkte att jag behövde styra in frågorna på just diskussioner för att inte få allt för breda svar, eftersom det just är diskussioner som jag är ute efter. Så inför min riktiga studie så valde jag att formulera om frågorna så att de blir mer inriktade på just diskussioner samt vilka strategier som lärarna har för att få till dessa. Jag har

inte valt att ha med resultatet från min pilotstudie in i den här undersökningen eftersom jag gjorde den i första hand för att se om mina intervjufrågor fungerade bra. Eftersom jag upptäckte att dessa frågor var för vida för att få fram just hur diskussionerna såg ut, så fick jag leda informanterna in i det spåret. Det finns då en möjlighet att det på så sätt blev för ledande frågor för att ta med dessa i den här undersökningen. Varför jag valde att ha med tre lärare i pilotstudien beror på att jag ville ha ett någorlunda brett urval för att kunna se om frågorna var tillräckligt bra. Dessa tre lärare är lärare som står mig alldeles för nära för att kunna ha med i min huvudstudie. Av den anledningen väljer jag även att inte ta med mer från pilotstudien in i den här studien.

5.4.2 Förarbete huvudstudie

Inför min huvudstudie tog jag kontakt med 9 skolor i 4 olika kommuner. Det gjorde jag genom att mail till rektorerna på skolorna (se bilaga A). De urvalskriterier som jag har haft är att de ska undervisa i samhällsorienterade ämnen (SO) och då även religionskunskap på lågstadiet. Det har ingen betydelse om de är ämnesbehöriga i SO eller inte, men de måste alltså undervisa i SO. Jag hade en tanke från början att intervjua 6 lärare. Det var 4 skolor från 3 kommuner som svarade och jag intervjuade sedan 5 lärare från dessa 4 skolor. När de gäller de 5 skolorna som inte svarade så skickade jag ut en påminnelse även den via mail, men efter att jag inte har fått något svar efter påminnelsen så antog jag att de inte ville vara med i undersökningen. Varför jag inte fick fler napp tror jag beror på att religionskunskap ses som ett svårt ämne. Det är i alla fall min känsla efter att jag har fått kommentarer innan jag börjat intervjuerna. Kommentarererna har handlat om att lärarna känner sig lite nervösa eftersom det handlar om religionskunskap, eller att de har sagt att de tycker att religionskunskap är ett svårt ämne. När jag hade mailat rektorn så lämnade rektorn i samtliga fall över det till arbetslaget som fick avgöra om de ville vara med eller inte. Den information som de fick var att det handlade om religionskunskap och diskussioner i religionskunskapsundervisningen. Här finns det en risk att det är lärare som känner sig mer bekväma i att undervisa i religionskunskap som har valt att vara med. Men det finns även en fördel med att redan innan intervjuerna meddela vad intervjuerna kommer att handla om för då kan läraren redan innan hinna att förbereda sig för vad hen ska svara. Ibland kan det vara svårt att svara på ett ämne utan att ha hunnit tänka igenom det. På det här sättet kunde lärarna få en viss hint om vad dessa intervjuer skulle handla om. Jag har även valt att ha med både skolor med mångkulturella elever och skolor som nästan inte alls har några elever med invandrarbakgrund. För att säkerställa att jag har fått den blandningen har jag använt mig av statistik från Skolverket (2022 c). De skolor med mångkulturella elever, har minst 25 % elever med

invandrarbakgrund och de skolor som inte har så många elever med invandrarbakgrund ligger under 10%.

5.4.3 Intervjuer

Jag valde att genomföra min undersökning via intervjuer med lärare som undervisar i religionskunskap på lågstadiet. Jag intervjuade 5 lärare, där 2 av lärarna arbetar på samma skola. Intervjuerna har strukturen av en semistrukturerad intervju. En semistrukturerad intervju innebär att det finns en lista med frågor som intervjuaren ställer, men dessa frågor behöver inte ställas i en speciell ordning utan dessa kan anpassas lite efter vem det är som man intervjuar, och utefter i vilken riktning som intervjuerna går i (Denscombe, 2018). Det här innebär även att jag har en viss struktur på frågor men frågorna är till största delen öppna. Genom att använda denna typ av intervju så kan jag vara flexibel med i vilken ordning som jag ställer mina frågor och på så sätt kommer inte mina intervjuer att bli exakt lika, utan det är innehållet från den intervjuade som kommer att styra i vilken ordning som jag ställer frågorna. Den här typen av intervju ger mig även möjlighet att kunna gå in på eventuella intressanta sidospår som kommer upp under intervjuens gång. En del som är viktig att tänka på när det gäller intervjuer är att dessa samtal långt ifrån är naturliga samtal, eftersom dessa samtal är konstruerade samtal där ämnet som ska tas upp redan är förutbestämt och där miljön inte alla gånger är bekväm för den intervjuade (Ernesto, 2020). I min studie genomförs intervjuerna visserligen på lärarens arbetsplats, ibland i klassrummet och ibland i ett samtalsrum som finns att tillgå på skolan. Så miljön är ändå känd för läraren men inte att sitta och bli intervjuad i.

Hade jag gjort om undersökningen så hade jag nog valt att göra den via observationer i stället och inte nämnt att det är just diskussionerna i religion som jag vill titta på. Nu kan jag inte säkerställa att de metoder som lärarna säger sig använda för att få till diskussioner i religionsundervisningen verkligen stämmer. Det finns en risk att lärarna vill försköna den egna undervisning och säger något som de faktiskt inte i själva verket verkligen praktiserar. Observationer hade och andra sidan kunnat vara svårt att få till så det passar bra i tiden. För det är enbart religionskunskapsundervisningen som jag vill undersöka och religion är inte ett eget ämne på lågstadiet, utan ingår i SO-ämnet. Det betyder att jag skulle behöva göra mina observationer under just de dagar/veckor som läraren har planerat in religionskunskap i sin SO-undervisning. Det är inte säkert att de har religion alls under vårterminen när jag skriver mitt examensarbete.

5.5 Intervjufrågor

- Berätta hur din undervisning ser ut i förhållande till diskussioner under lektionerna i religionskunskap?
- Kan du återge hur diskussionerna kring religion kan se ut mellan eleverna under religionskunskapslektionerna?
Vad diskuteras och på vilket sätt diskuterar eleverna?
- Vilka för- och eller nackdelar kan det finnas med att ha diskussioner under religionskunskapsundervisningen?
- Kan du ge mig exempel på hur dina strategier ser ut för att få till bra diskussioner under religionskunskapslektionerna?
- Upplever du att det finns några eventuella hinder kring att få till bra diskussioner mellan eleverna när det gäller religion?
- Berätta hur dina egna kunskaper ser ut i religion? Är du ämnesbehörig i SO?
- Hur länge har du arbetat som lärare i religionskunskap?

5.6 Analysens genomförande

Efter intervjuerna så transkriberades samtliga intervjuer i sin helhet. Att transkribera intervjuerna gör det lättare att jämföra de olika intervjuerna med varandra eftersom det då finns i text, vilket gör att den som ska analysera texten kommer närmare (Denscombe, 2018). De svar som jag fick fram jämfördes med varandra för att hitta skillnader och likheter eller annan intressant information som kommit upp. Det gjordes genom att jag färgkodade de olika delarna som hängde ihop i samma färg. Huvudsyftet har varit att titta på vilka strategier lärarna har för att få till goda samtal kring religion i religionskunskapsundervisningen, och kan lärarna se några hinder, och hur arbetar lärarna för att hantera de hinder som finns för att ändå kunna få till diskussioner? Men utöver detta huvudsyfte så har jag även valt att titta på om/hur dessa delar skiljer sig åt beroende på om det är en skola med många mångkulturella elever eller inte, och om det är en lärare med många yrkesamma år som lärare. Jag valde dessa perspektiv för att religion handlar till stor del om det mångkulturella och tyckte även att det var intressant att se om lärare med flera års erfarenhet får till fler strategier för att skapa goda diskussioner, eller om det kan vara tvärt om.

5.7 Studiens validitet, reliabilitet och generalisering

Nedan kommer jag att beskriva hur den här studien står i förhållande till validitet, reliabilitet och generalisering. Men med tanke på att detta är en kvalitativ undersökning så kan man ställa sig frågan om dessa delar verkligen är relevanta? Enligt Eneroth (1984) så menar han att dessa

delar är problem som enbart hör ihop med den kvantitativa forskningen och att när det gäller den kvalitativa så har det ingen betydelse, eftersom den typ av studier inte går ut på samma sak. Men jag kommer ändå att redovisa hur den här studien förhåller sig till dessa delar.

5.7.1 Validitet

Studien mäter till viss del det som det är tänkt att den ska mäta, dvs vilka strategier som lärare har för att få till diskussioner i religionskunskapsundervisningen, vilka hinder som finns och vilka metoder det finns för att hantera dessa hinder. Forskningsfrågorna är formade så att dessa delar ska komma fram, men det finns en risk att den grupp lärare som har valt att vara med i studien är enbart lärare som känner sig bekväma och har bra kunskap till att undervisa kring diskussioner i religionskunskap. De lärare som inte valde att vara med kanske är lärare som inte känner sig lika bekväma eller har lika stor kunskap kring att undervisa i diskussioner i religionskunskap och som kanske hade kommit fram med andra strategier för att få till diskussioner i religionskunskap. Det är även möjligt att de skulle se andra hinder och lösningar för att få till dessa diskussioner, mot de lärare som har valt att delta i min studie.

Det finns även en risk att de lärare som är med i studien kommer med en förskönad sanning över hur de gör i klassrummet för att få till diskussioner. De har trots allt haft ett tag på sig att hinna fundera ut vad de ska svara. Även om de inte har fått frågorna i förväg har de ändå fått reda på att intervjun kommer att handla om diskussioner i religionskunskapsundervisningen.

Med tanke på att jag genomförde en pilotstudie innan huvudstudien får man ändå säga att validiteten blir högre i och med den, eftersom jag då såg att frågorna var alldeles för vida för att få fram det som jag vill få fram, nämligen diskussionerna i religionskunskapsundervisningen. Jag valde därför att efter pilotstudien strama åt frågorna lite.

Validiteten skulle kunna bli högre om den här studien kompletterades med klassrumsobservationer av samma lärare som intervjuas. Då skulle studien behövts gjorts under en längre tid föra att kunna passa in tidsmässigt när lärarna har religionskunskapsundervisning på sina SO-lektioner.

5.7.2 Reliabilitet

Sannolikheten att resultatet skulle bli exakt det samma om den utfördes igen är inte trolig eftersom det här enbart är en liten undersökningsgrupp som jag har intervjuat. Däremot har undersökningen fått fram strategier som de intervjuade lärare använder sig av, och som skulle kunna vara en inspirationskälla för andra lärare som finner att det är svårt att få till och/eller

som vill testa andra sätta att få till diskussioner i religionskunskapsundervisningen. Det är det som är mitt syfte av den här studien.

5.7.3 Generalisering

Hade den här studien riktat in sig på fler informanter så hade möjligheten till generaliserbarhet varit större för att se vilka metoder som användes oftast. Det hade dock i sin tur tagit allt för lång tid att få till. Är det ett generaliserbart resultat som man vill få fram för att se vilka metoder som används oftast, hade en kvantitativ studie varit att föredra. Men då hade det inte varit möjligt att få till dessa öppna frågor som den här studien har. Däremot har jag fått med olika typer av skolor som ligger i olika upptagningsområden vilket i sin tur ökar generaliseringen. Mitt syfte var dock inte att få fram hur många lärare som använder en viss metod, utan mitt syfte är att få fram vilka strategier som lärare använder för att få till diskussioner, samt att se om de ser några hinder med diskussioner i undervisningen och hur dessa i så fall kan hanteras. Dessa strategier är absolut generaliserbara för att användas på andra skolor och ur den synvinkeln blir resultatet generaliserbart.

5.8 Forskningsetik

Nedan redovisar jag hur jag har förhållit mig till de etiska principerna som ligger inom det humanistiska och samhällsvenskapliga forskningsfältet (Vetenskapsrådet, 2002).

5.8.1 Informationskravet

Jag har i enlighet med Vetenskapsrådets (2002) följt de informationskrav som står beskrivet och som innebär att den som intervjuas ska få information om syftet med studien, hur den kommer att gå till och hur den kommer att lagras, att den är frivillig, samt vad deras uppgifter kommer att användas till. Jag har förutom det informationsmail som jag skickat ut till rektorerna även lämnat ut ett informationsbrev (bilaga B) till samtliga lärare som jag har intervjuat. I det brevet framgår mitt syfte med undersökningen att det kommer att ske via inspelade intervjuer, samt att informanten när som helst får avbryta intervjun och att intervjun är helt frivilliga att vara med på. Det framgår även på vilket sätt som jag kommer att lagra informationen på.

5.8.2 Samtyckeskravet

I enlighet med de riktlinjer som Verksamhetsrådet (2002) ger har jag innan intervjuerna och i samband med att informationsbrevet delades ut, även delat ut en samtyckesblankett (bilaga C). I den blanketten så samtycker informanten, genom sin underskrift, till att delta i studien: diskussioner i religionsundervisningen. Samt samtycker att uppgifter om informanten får behandlas utav mig.

5.8.3 Konfidentialitetskravet och GDPR

Konfidentialitetskravet handlar om att de personer som ställer upp i en studie ska behandlas på ett sätt så att obehöriga inte kommer åt personuppgifter. De uppgifter som på något sätt skulle kunna identifiera vem informanten är ska skyddas på ett sätt så att ingen annan kommer åt dessa uppgifter. När studien är klar ska dessa uppgifter förstöras och tas bort (Verksamhetsrådet, 2002). Vad det gäller min studie har jag spelat in informanterna via min telefon och sedan transkriberat intervjun, men i mitt resultat redovisas inte deras riktiga namn. Jag har även valt att enbart spara intervjuerna på min telefon, de finns därför inte upplagda i någon databas. I den transkriberade texten finns inte heller några uppgifter som skulle kunna härleda till informantens identitet. Undersökningen följer även de riktlinjer från europeiska dataskyddsförordningen (GDPR) och tillhörande svenska lagar som gäller för hantering av personuppgifter. GDPR har sedan 25 maj 2018 varit lag i hela EU och är en lag som skyddar den enskildes rättigheter när det gäller personlig integritet (Brefält, 2023). Studien följer även det som Brefält (2023) tar upp om regler som Karlstads universitet har om att undersökningen ska anmälas till universitet via blanketten: anmälan om behandling av personuppgifter i uppsatsarbeten.

5.8.4 Nyttjandekravet

I enlighet med Verksamhetsrådet (2002) kommer den insamlade informationen och resultatet av denna studie att endast användas i forskningssammanhang, det är alltså inte tillåtet att sälja eller låna ut informationen till något annat ändamål.

6 Resultat och analys

Här kommer resultatet och analysen av den undersökning som jag har genomfört via intervjuer av 5 lärare som arbetar på lågstadiet och som undervisar i religionskunskap. Mer information om informanterna finns under rubrik informanter i delen som handlar om metod. I slutet av varje del redovisat en sammanfattning av resultatet.

6.1 Diskussioner i undervisningen i religion på lågstadiet

Samtliga lärare som jag har intervjuat har med diskussioner kring religion i sin religionskunskapsundervisning. Eftersom lärarna redan innan intervjun visste om att intervjuerna kommer att handla om just diskussioner och religionskunskap så finns det en möjlighet att lärarna redan innan intervjuerna har hunnit förbereda sig på vad de vill få fram. Det kan vara en fördel med det, men det kan även vara en nackdel. Det finns på så sätt en risk att läraren vill visa att den har med mer diskussioner än vad läraren faktiskt har. Men det är framför allt faktakunskaper som förmedlas på religionskunskapsundervisningen. Det är fakta om högtider, symboler, religiösa skrifter osv, vilket även det är något som läroplanen (Skolverket, 2022) tar upp att vi ska lära ut. Det handlar även enligt lärarna om att förklara begreppet religion för eleverna för det är inte säkert att eleverna vet vad det är när de börjar lågstadiet. Så här beskriver en av lärarna just introduktionen av ämnet religion i en årskurs etta. Hon kommer fram till att hon redan i uppstart av ämnet använder sig av diskussioner, men det har hon nog inte riktigt tänkt på själv från början att hon faktiskt gör.

Anna:

Ja nu när man har ettor så startar man ju väldigt. Alltså det kan ju, vet ju inte ens vad ordet religion betyder. Däremot får man ju verkligen börja när man har ettor att prata om vad religion är, vad man kan tro på, och om man måste tro och där kan man ju blanda in allt från om du tror på tomten eller inte. Man får ju börja på väldigt låg nivå för att de ska förstå begreppet religion. Ja, men där bjuder man ju in till diskussioner redan där. Vad man kan tro på och inte och ifall någon vet om de har någon tro i sin familj. Det är väl så jag har börjat.

Även **Birgitta** tar upp det här med att eleverna behöver få veta vad det handlar om och att de behöver få en förförståelse för vad religion är och det gör hon genom att ha diskussioner kring ämnet redan från start. Men den här läraren använder sig även av diskussioner för att knyta ihop säcken vid avslut av ett ämne.

Vi brukar ju alltid starta med en typ av förförståelse med hela gruppen. När man får reflektera eller berätta om det som man redan kan. När vi jobbade med religion nu senast när vi skulle prata om bibliska historier. Var första frågan: Vad kan man tro på? För att komma in på vad religion och tro är. Då fick de tillsammans fundera: Vad tror ni på? Vi skrev upp som tankekartor och sammanställde det, ensam, i par och sen alla. Där kan jag ställa en följdfråga, finns det något mer man kan tro på? Det kan till exempel vara julen och tomten, vara någon som nämner Jesus eller någon från någon annan religion som lyfter att jag tror Allah eller något liknande. Så diskussioner brukar jag alltid öppna med. Fria tankar och sen alltid avsluta med när man kopplar samman. Vad av det här orden som vi lyfte har vi faktiskt pratat om? Lärde du dig något nytt? I vilket samband lärde du dig något nytt? Så vid uppstart och vid avslut använder jag mig av diskussioner och reflektioner i religion.

Camilla och **Doris** pratar båda om att det är mycket traditionell undervisning i religionskunskap, där läraren förmedlar faktakunskaper till elever. De anser även att det har med diskussioner och att dessa diskussioner inte är så styrda. Utan att dessa diskussioner kommer lite mer spontant när det gäller religion. När det gäller etik och moral som även det är en del i religionskunskapsämnet så verkar det som att båda lärarna har lite mer styrda diskussioner.

Camilla:

Det blir ju mycket berätta, man kanske kan titta lite på filmer och diskutera kring det sen. Så jag tycker att barnen deltar mycket. Vi pratar ganska mycket över lag i den här klassen så även i religionsämnet så är dom med, dom är med och frågar och dom är med och tycket och reflekterar och diskuterar, så jag tycker att det är en stor bit. Sen kommer ju det här litegrann in med etik. Kommer ju också in lite grann i religion och där är ju dom verkligen så att dom får prata.

Doris:

Jo men vi diskuterar nog en hel del men mer utifrån det man pratar om, alltså för religion är ju ändå väldigt mycket tyckande, och att man får tycka olika och hur tänker du, ja. Men det är nog inte så att jag har så mycket diskussioner styrt att nu ska vi diskutera det här. Inte när det handlar om själva religionen i alla fall, men inom religionen diskuterar man också etik och moral och sådana saker, då pratar vi.

Även **Erik** tar upp det här med att det blir mycket traditionell undervisning där eleverna sitter och lyssnar på fröken, men även han har med just diskussioner vid uppstart av ett nytt ämne.

Ibland blir det ju mycket genomgång och då blir det ganska ensidig kommunikation. Men vi brukar köra när vi har något nytt ämne så där.

6.1.1 Sammanfattning resultat

Med andra ord verkar det som att lärarna har med diskussioner. Även om de själva inte alltid tycker de har med det så mycket, så finns det där och speciellt i uppstart av ett nytt ämne för att eleverna ska få en förförståelse för vad det är. Det här är även något som det sociokulturella perspektivet tar upp, att man lär sig i samspel med varandra (Säljö, 2019). Genom att eleverna redan från start får diskutera vad de redan vet inom ett ämne, så får eleverna höra sina klasskompisar sätta ord på vad de redan vet och kan då diskutera fram vad det faktiskt innebär för olika personer att vara till exempel religiös. Begreppet religion behöver även introduceras för elever. Det är inte säkert att de vet vad det är när det börjar lågstadiet. Uppfattningen som jag får när det gäller just diskussioner är även att de lärare som inte har varit verksamma lärare lika länge kan tydligare få fram hur de arbetar kring diskussioner medan känslan som jag får för de två kvinnliga lärarna som har arbetat längre är att de tar diskussionerna lite som den kommer.

6.2 Religionsdiskussioners innehåll på lågstadiet

Det verkar som diskussioner följer en progression, där man i de yngre årskurserna på lågstadiet mer förklarar och modellerar vad en diskussion är. Att diskussionerna är enklare i sin utformning till en början och att de blir djupare i takt med att eleverna mognar och får mer erfarenhet. **Anna** menar att i årskurs 1 är diskussionerna väldigt enkla som till exempel, har du någon gång varit i en kyrka? Vad har du gjort i kyrkan? Är det någon som hört talas om högtiden ramadan och skulle man kunna jämföra den med någon kristen högtid? **Birgitta** pratar om hur diskussionerna växer sig djupare ju äldre eleverna blir och det är precis det som det sociokulturella perspektivet tar upp när det pratar om den proximala utvecklingszonen. Eleverna lär sig tillsammans med andra när de utsätts för det som ligger lite ovanför den egna kunskapsnivån och på så sätt så utvecklas även eleverna i sitt sätt att diskutera (Säljö, 2020). I ettan så behandlar hon och diskuterar runt de religiösa berättelserna. I tvåan går hon in djupare på de tre världsreligionerna (islam, judendom och kristendom) och diskuterar dessa för att sedan i trean gå in mer på de olika högtiderna som dessa religioner för med sig. Livsfrågor som vad händer efter döden? Frågor om kärlek och meningen med livet är något

som man också diskuterar, framförallt i årskurserna 2-3. Medan man i årskurs 1 diskuterar tron mer, vad det innebär att tro osv. Livsfrågor är även det en del som ska tas upp i ämnet religion och livsfrågor kan vi se på olika sätt när det gäller om de ingår i religion eller inte. Frågor om livet, kärlek och döden kan vi ställa i en kontext helt fri från religion, men vi kan även ställa det i en religiös kontext som att vi till exempel blir begravda i kyrkan, eller att man inom vissa religioner tror att man återföds, eller att man kommer till himlen osv. Livet efter döden kan se olika ut beroende på vilken religion som du har och kärlek kan även det kopplas ihop med religion. Även **Camilla** berättar om livsfrågor och att hon kopplar dessa till religionskunskapsämnet och att livsfrågor är något som är återkommande under hennes lektioner.

mm. det försöker vi ha kontinuerligt. Så vi har faktiskt haft det här läsåret, en liten stund varje vecka, mycket fyra hörn tex eller påståenden att ta ställning till och sådana diskussioner. Sen har vi en grupp där vi behöver ha väldigt mycket prat om etik. Hur man är mot varandra osv. Så det kommer in naturligt utan att det är planerat så kommer det in liksom hela tiden. Det är ju religion mycket. Hur man är med varandra.

Birgitta tar även upp det här med att det är viktigt att eleverna lär sig att man får tycka som man vill och att inget är rätt eller fel i dessa frågor.

Ja det kan till exempel vara. Någon säger. Min förra grupp om vi återkopplar till den som jag hade då under en längre tid. Ja men jag tror ju på Gud. Hon var kristen. Några andra små tankar kring det? Då är det någon som kan säga men jag tror inte på det, men jag tror på Allah, det finns vissa likheter. Då får de förklara vad det innebär och någon som inte har någon aning, som vill ha en fördjupning i det. Någon som inte tror på religion alls, som säger jag men jag tror bara på Big Bang. Ja, jag tror på Eva och Adam och på många små bitar. Hela tiden landar man i att inget av det är rätt eller fel. Det är väldigt mycket frågeställningar till varandra eller frågor öppet, och jag kan ju inte säga att så här är det, utan så här tror den här. Du tror på det här och så. De är generellt väldigt nyfikna barn när det kommer till religion för det är så stort, det är lite svårt att greppa.

Här kommer vi in lite på det som Jahnke (2021) skriver i sin studie, att diskussioner inte handlar om att alla eleverna ska enas och tycka lika när diskussionen är slut, utan det handlar om att vi ska dela med oss av våra åsikter och tankar och att vi då får en förståelse för att vi kan tycka olika och att det är helt okej. **Birgitta** fortsätter:

Det är väldigt många frågor och frågesättningar, som man får se upp lite med... Men även vad de vill veta mer. Hur då? Vad är det? Det är väldigt många som direkt efter en lektion kan säga, då tror jag också på det här. För de ser det kanske inte som någon stor grej. Ja, med Gud, jag brukar be till den personen för att jag känner mig trygg och varm och det tror jag nog också på då. Att de ser ganska lätt på det när de är så små. Och den man får se upp med är ju någon som kanske har bestämt sig att det här finns ju inte. Att man får hejda den personen med att det är din tro, men nu har vi flera. Så det är en hårfin gräns att balansera på. Men över lag tycker jag aldrig att det brukar vara något problem utan att... Det är väldigt kul när dom som kommer kanske från ett annat ursprung och som har flera olika regioner, har flyttat från ett annat land och varit med om olika saker. Det är dom som får lysa lite. Det är dom som berättar mest oftast.

Här får vi även fram det här ”lära av kunskap” som Bartz&Bartz (2018) tar upp, att genom att eleverna delar med sig av varandras världsbilder, så ökas förståelsen för varandra och det i sin tur kan göra att konflikter eleverna emellan kan minskas. Läraren lyfter här även fram att de elever som har en annan bakgrund än den svenska får briljera lite genom att dela med sig av sina kunskaper och att det leder till att eleven växer som individ. **Camilla** som arbetar på en skola med många mångkulturella elever, tar upp fördelen med att arbeta med mångkulturella elever i samband med just diskussioner. Det blir en så naturlig del av undervisningen förklarar hon. Även här drar man nytta av det mångkulturella i undervisningen. Eleverna lär sig av varandra. Det sociokulturella perspektivet kommer in även här genom att eleverna delar med sig av sina kunskaper. Här kan vi även tänka oss att den proximala utvecklingszonen kommer in genom att elever som kan mer inom ett visst ämne delar med sig av sin kunskap till sina kompisar.

Camilla: vi pratar ju ganska så öppet om alla religioner så. Att vi tror på olika och det senaste som vi läste i religion var att vi läste om dom, kristendom, judendom och islam. För det ligger ju också under årskurs 1-3. Då kan man ju få ganska bra diskussioner. Man kan koppla ihop det med filmer till exempel, men den där maträtten känner jag igen eller så där gör vi också, att dom får berätta, att man använder barnen som får berätta för varandra. Vi kan prata om olika högtider och olika religioner också. Det är ju en styrka att vi är mångkulturella och sådana saker.

Intervjuare: Precis. Kan du återge hur diskussionerna kring religion kan se ut mellan eleverna. Vad diskuteras och på vilket sätt? Nu har du ju gått in på vissa saker och det är ju det här med maten och filmer har du pratat om.

Camilla: Vilka högtider man firar eller får man paket eller gåvor, sådant har vi ju pratat om. Att man kanske har olika dagar och sen har de ju många funderingar kring skapade Gud jorden och sen kommer man, läser vi också om Big Bang, det blir ju också diskussioner. Man får tro vad man vill.

Camilla tar även upp att det kan komma upp diskussioner kring varför vi måste ha religionskunskap i skolan från elever som känner att de inte är troende. Hon menar att man som lärare måste gripa in och förklara att det handlar om att få en förståelse till exempel för varför vi firar vissa högtider osv. Det handlar inte om att vi måste tro, utan mer att vi ska få en förståelse. Här får vi in lite av det som de utländska studierna har kommit fram till, att det gäller att lärare har så mycket pass mycket kunskap om olika världsbilder, att de kan tillmötesgå eleverna utifrån den världsbild som eleven befinner sig i (Bartz&Bartz, 2018). Det handlar även om att läraren behöver hänga med i religionens utveckling när det gäller hur människor väljer att tolka religion (Jafrailie & Zaver, 2019).

Sen har ju vi möjlighet att bli inbjudna till kyrkan i samband med jul, påsk. Det brukar var ett julspel eller julvandring, påskvandring. Dom finns med också och berättelserna varför vi firar högtider osv. En del har ju svårt att förstå det här men jag tror inte på Gud, nej men det är vår tradition, så att en del sådana har vi haft i den här gruppen. Vi har några elever som nej men jag tror inte på det här. Nej men det spelar ingen roll för att vi är ett kristet land och det här är våra traditioner alla bör veta varför vi firar dom och så. Men man behöver inte tro.

Doris kommer in på att barn inte alltid tänker som vi tror att de gör och här ger hon ett exempel på en diskussion som kom upp i hennes klass, och som kommer upp när jag frågar henne om vilka diskussioner som eleverna kan diskutera i ämnet religionskunskap.

Ja jag vet ju att vi har, men alltså jag vet att jag har haft diskussioner om det här vad händer när man dör. Det har vi haft diskussioner om och det är lite intressant att höra barn prata om vad som händer när man dör. Många beskriver ju det som att man levlar upp, de drar paralleller med spel idag. Den var spännande tycker jag. Och just att man får tro olika och så där, det har jag haft diskussioner om. Den är lite intressant för barn tänker inte alls likadant som man tror.

Erik tar upp att eleverna är ganska så små i lågstadiet och att diskussionerna är mer på en enkel nivå. Läraren tar även upp att de saknar det mångkulturella på skolan men att eleverna är väldigt nyfikna på olika religioner ändå och kommer med ganska så roliga frågeställningar.

Erik: Ja, ja men det kan ju vara det, dom är ju ganska små men dom har ju ganska...Det blir roliga frågeställningar och sen har vi ju... Det här är en skola som är ganska, eh, vad ska man säga....,(tänker)

Intervjuare: Den är inte så mångkulturell?

Erik: Nej, den är inte så mångkulturell. Det finns inslag vilket är kul och då får dom. Då kan dom, eh, då kan vi ändå få in det, men det är väldigt liksom, det är inte så mångkulturellt, så där får ju vi lärare vara med ganska så mycket och få in dom bitarna i undervisningen. Jag har jobbat på andra skolor som är mångkulturella där kan, där får man in det mer automatiskt liksom, det kommer frågor hela tiden då kan man spinna vidare på det.

Intervjuare: Upplever du att det blir. att det blir svårare på en sådan här skola att få in det mångkulturella?

Erik: Ja absolut, det tycker jag absolut att det är. Det får man, det behöver man tänka till på när man planerar och så där. Hur man gör det. Det tycker jag faktiskt.

Intervjuare: Men man utnyttjar dom eleverna som har en annan tro?

Erik: Ja precis. Och det tycker oftast barnen är väldigt intressant. Dom tycker ju. Dom är intresserade i den här åldern tycker jag. Även om det kan vara lite svårt att förstå och de ställer bra frågor.

Det här går lite emot von Brömsen (2003) undersökning. Hon får fram att elever med utländsk bakgrund skulle vara med angelägna att få veta mer om andra religioner och kulturer medan de svenska eleverna inte alls visade samma intresse. På den här skolan går det som sagt nästan enbart svenska elever och lärarens upplevelse är att de är intresserade av andra religioner. Min upplevelse är att den här läraren har en stor kunskap om olika sätt att se världen på. Han har tidigare arbetat på en skola med många elever med invandrarbakgrund. Jag får även känslan av att den skolan han nu arbetar på ändå verkar arbeta aktivt med att faktiskt få in det mångkulturell via andra forum. Det i sin tur gör kanske att eleverna känner ett intresse för andras sätt att leva.

6.2.1 Sammanfattning resultat

Det verkar som att diskussionerna är väldigt enkla i början och att det blir djupare ju äldre eleverna blir. Det handlar dels om att diskutera den fakta som kursplanen i religionskunskap (Skolverket, 2022) tar upp att eleverna ska lära sig som tex symboler, högtider heliga skrifter osv. Men det verkar även som att lärarna väver in livsfrågor som även de är en del av

kursplanen. Lärarna upplever även att eleverna är mycket intresserade av att både dela med sig av religion och på att lyssna på vad andra tänker och tycker inom ämnet. Diskussioner kan komma upp som varför eleverna undervisat i religion när de inte tror på det själv. Mycket av det som diskuteras botten ändå i att eleverna ska lära sig att man får tycka och tänka som man vill och att inget är rätt eller fel. Det här i sin tur leder till att elever får förståelse för de olika normer och värderingar som finns i samhället och på så sätt skulle man kunna säga att dessa lärare även arbetar normkritiskt. Eftersom att synliggöra normer och värderingar är vad den normkritiska pedagogiken går ut på klimat (Bromseth & Sörensdotter, 2012).

6.3 Fördelar och nackdelar med diskussioner i religionsundervisning

Samtliga lärare som intervjuas ser fler fördelar än nackdelar med diskussioner. Men det tycks ändå finna vissa nackdelar med att ha diskussioner på lågstadiet i religionskunskap. Nedan kommer jag att redovisa fördelar och nackdelar som lärare ser med diskussioner i religionskunskapsundervisningen.

6.3.1 Lärarnas syn på fördelar kopplat till diskussioner i undervisningen

De fördelar som de intervjuade lärarna ser är framför allt att eleverna får dela med sig om vad de tycker, och att man får jobba utefter det förhållningssättet att man får tycka olika och att det är okej att tycka olika.

Anna ser fördelar med att man får chansen att tänka fritt och att man får prova sina egna tankar med kompisar. Man får andras syn på saker och ting som man kan ta till sig om man vill. Här kommer det normkritiska perspektivet in för genom att du får höra hur andra tycker och tänker så får du också en förståelse för andra sätt att se på saker och ting. De eventuella fördomar som du har om andra människor kommer upp till ytan och du kan kanske se på andra människor på ett mer tillåtande sätt mot vad du gjorde tidigare. Eftersom religion är ganska så abstrakt så menar informant A att då är det bra att få höra klasskompisarnas förklaringar, eftersom det ibland kan vara lättare att få deras förklaring än vad det kan vara från en lärare.

Birgitta ser fördelar med att elever som har en annan tro eller som kommer från en annan del av världen kan få berätta om sin tro och på så sätt får de briljera lite, vilket gör att dessa elever växer lite. Sen leder diskussionerna ofta till att elever får förståelse för varandra menar hon.

Camilla ser fördelar med att eleverna får berätta vad de tycker och tror på själva. De lär sig att uttrycka sig och att samtala med varandra. De får även en förståelse för att man får tro på vad man vill och att inget är rätt eller fel.

Doris säger att hon ser många fördelar och nämner att det hjälper eleverna att öppna upp sinnet för att man kan tänka på olika sätt.

Erik ser bara fördelar med att eleverna lär sig av varandra, inga nackdelar alls utan han menar att det som man skulle kunna se som nackdelar som att till exempel blir osams eller att ha svårt att samarbeta, får man ändå tänka är fördelar. För då har ändå eleven lärt sig något med den diskussionen. Han menar att det beror på vad man gör utav det man ser som en nackdel. En nackdel kan bli till en fördel genom att det då kommer upp saker som kanske behöver komma upp till ytan. Även här vill jag lyfta in det normkritiska perspektivet. För genom att du får fram de här lite svårare delarna som kanske annars skulle kunna vara lite konfliktladdade, så får du dels en förståelse för vad du själv tycker och tänker, men du får även en ökad förståelse för vad andra tycker och tänker. Det är på det här sättet som jag tolkar den här lärare som även menar att det handlar om vad du göra av den negativa informationen. Det kan vara bra att den kommer upp till ytan. Annars riskerar vi att hamna i det som både Jahnkes (2021) kallar för undvikande hänsynsfullhet och von Brömsen (2003) tar upp med sina ord som att ”träffas utan att mötas”.

6.3.2 Nackdelar med diskussioner

Som sagt lärarna ser mer fördelar än nackdelar med diskussioner i religionskunskapsundervisningen. De kan ändå se några nackdelar och då handlar det mest om att diskussionerna kan leda till att elever blir sårade, om det är andra elever har negativa åsikter om deras sätt att tro eller leva. Det behöver man som lärare tänka på och vara tydlig med genom att visa att inget är rätt eller fel utan man får tro och tycka som man själv vill. Här kommer även skolans värdegrundsarbete in (Skolverket 2022) samt barnkonventionens artikel 12 alla barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet, artikel 13 barn har rätt till yttrandefrihet: att tänka, tycka och uttrycka sina åsikter, med respekt för andra personers rättigheter. Sen har vi artikel 14 som handlar om att barn har rätt att utöva vilken religion de vill, eller ingen alls (Unicef u å).

Anna som tidigare även har tagit upp att det är viktigt att eleverna förstår vad det handlar om när man diskuterar, tar även upp det som en nackdel om det skulle vara så att eleverna inte förstår innebörden av det man ska diskutera.

Nackdelar vet jag inte riktigt vad det skulle kunna vara, mer än att det är ju svårt att diskutera det om man inte riktigt förstår det. Men jag har aldrig riktigt upplevt det, att det skulle bli liksom heta diskussioner på något vis, att det blir sådana

slags diskussioner, att tror du på det, det gör inte jag och så där. Det har jag aldrig känt så här tidigt, utan jag upplever väl att de är ganska, att de förstår det här konceptet att du får tro om du vill eller också behöver du inte tro och det brukar inte vara så komplicerade diskussioner. Utan jag tror det är mest fördelar. Det blir ju lite variation på det att man inte skriver och läser hela tiden, utan man diskuterar också.

Birgitta tar upp att man som lärare inte har någon kontroll över vad eleverna kan tänkas säga. Utan att det är viktigt att man som lärare är med och ser till att det inte blir elever som blir sårade, eller kränkta på något sätt.

Ja det är väl att någon. Jag har ju haft elever som är väldigt säkra på sin sak. Att det här är bara påhitt. Sen vart de kommer ifrån, om det är något de själva tyckt eller hört hemma eller så. Där får man vara ganska snabb att.... Det finns ju inga rätt eller fel. Nackdelar är att någon kan ju bli sårad om det är någon som uttrycker sig rätt ut att det här är fel, det finns inte. Det är bara påhitt.

Birgitta har även varit med om att elever med en stark kristen tro har blivit ledsna över att andra elever har sagt att det där är bara påhitt. Då menar hon att det är viktigt att man som lärare är snabb att markera att här får vi tro på vad vi vill.

Jomen att någon som sa någon gång att fast det är ju bara påhitt. Gud finns ju inte det är bara trams. Det är bara sagor. Någon som var väldigt troende kunde bli väldigt ledsen eftersom för den var det hela den personens värld.

Camilla är inne på samma sak, men ser ändå inga nackdelar med diskussioner utan menar att det är viktigt som lärare att vara tydlig med vad avsikten med diskussioner är. En diskussions avsikt kan vara väldigt mycket. Det skulle kunna vara att de ska lära sig att diskutera med varandra. Det skulle kunna vara att de ska få in kunskaper inom religion men det skulle även kunna vara att de ska lära sig mer om varandras sätt att se på världen.

Det är liksom inga nackdelar med att ha diskussioner. Jag vet inte vad de skulle vara, det är väl om man inte skulle kunna styra upp dem, men nej, nej men för att kunna ha diskussioner så behöver man ju vara med och vara tydlig i att leda dom. Det skulle väl annars kunna spåra ut, men är man liksom med och leder och stoppar om man märker att det inte funkar och så. Nej jag ser ingen nackdel.

Doris som jobbar på en skola med få elever med invandrarbakgrund menar att det ibland kan komma upp lite rasistiska påståenden. Även om hon menar att det i sig är negativt, så är det ändå bra att det får komma upp till ytan så att de kan ta tag i det. Men hon tar även upp en svårighet och det är när dessa rasistiska delar kommer hemifrån, då kan det vara svårt att få dem att förstå.

Sen det som kan dyka upp är ju rasistiskt ibland och det kan ju bli svårt, för små barn är ju matade med det hemifrån eller vad man kan säga. Det är jättesvårt att få dem att förstå vad de egentligen säger ibland tycker jag, men det är ju bra att det kommer upp för då kan man ju prata om det, att det är olika, och då det är ju mer något som de är matade med. Så på det sättet är det ju bra att det kommer upp.

Erik tar här upp fördelar som att de lär av varandra genom att dela med sig av sin bakgrund. Den här läraren har svårt att se några nackdelar, utan menar att det som skulle kunna var en nackdel får man ändå se som en fördel. Han menar att fördelen blir att det som man ser som ett problem lyfts upp till ytan och blir synligt. Det är först då kan vi göra något åt det. Han ger även ett exempel på när det kan bli svårigheter på grund av att vi har olika världsbilder, där diskussionen löste situationen och förståelsen för varandra ökade.

Vi har något exempel i matten, där var det någon som, då diskuterade vi, eh, ja det vara någon som ritade en stjärna bara och då har vi en elev i klassen som har en annan trosuppfattning, kommer från en annan religion än dom övriga i klassen. Och han tyckte att det där liknade ett pentagram och vägrade liksom att ta del i diskussionen, och ville absolut inte titta på den där bilden. Utan det fick man inte göra och då får man ju vara med som lärare att styra och visa, kanske att det här är en sådan här stjärna. Det kan bli svårt men jag vet inte om det är någon nackdel. Jag tänker att sen diskuterade vi det där i efterhand så där och då förstod ju den här pojken och de andra också, okej vi har lite olika syn på saker och ting här, men det är okej.

Här har vi ett bra exempel på hur viktig diskussionen är på flera olika plan, dels för att läraren ska förstå vad eleven menar, dels att eleven i det här fallet förstår vad den här stjärnan innebär i den här uppgiften. Sen fick även de övriga eleverna en förståelse för vad det var den här pojken menade.

6.3.3 Sammanfattande resultat

När det gäller fördelar så har lärarna ungefär samma syn på den här frågan. De ser fördelar med att eleverna får lära sig om andra synsätt och att de får lära sig att man får tro som man vill och att inget är rätt eller fel, När vi kommer till nackdelar så tar några lärare upp att det ibland kommer kränkande kommentarer om det är så att man tycker annorlunda. Men de menar även att det är bra att det kommer upp för då kan de ta tag i problemet.

6.4 Diskussionsmetoder

Vilka metoder använder sig lärarna av i den här studien för att få till diskussioner i lågstadiet när det gäller religionsundervisning? 4 av 5 säger att de använde någon form av EPA (Enskilt, par, alla). EPA innebär att eleverna får klura på en fråga först själv, sedan diskuterar de frågan i par, för att sluta med att alla diskuterar samma fråga tillsammans i klassen. Den här modellen uppmärksammades redan 1981 genom Frank Lyman och benämndes då think-pair-share, Modellens syfte är att öka elevaktiviteten i klassrummet. Modellen fick senare namnet EPA (Enskilt, par, alla) i Sverige. Modellen används idag i många olika ämnen (Hagström & Wetterstrand. 2018).

Anna som arbetar i en etta menar att det är viktigt att hjälpa eleverna och styra dem lite genom att ha stödord eller bilder på tavlan för att inte diskussionerna ska spåra ut. Hon menar att det lätt gör det i de yngre årskurserna och att de då diskuterar delar som det inte är tänkt att de ska diskutera. Hjälpa eleverna med strukturen är en viktig del för att få till diskussioner i lågstadiet.

Ja men framför allt när man har de här små barnen så måste man ju först modellera hur en diskussion ser ut. För att de ska kunna diskutera över huvud taget. Att man måste prata om vilka regler vi ska ha när vi diskuterar. Vi ska lyssna på den andre och man ska inte avbryta. Så där måste man verkligen börja med de här små barnen som man har nu. Och allt eftersom de blir äldre så kan man hjälpa dem på traven lite med stödord på tavlan för att rikta in dem åt rätt håll, och bilder kan man använda sig av nu för att de ska kunna förstå lite kring vart man vill komma med diskussionen. För ofta har man ju en tanke med vart man vill att den ska landa på ett ungefär. Men man kan du behöva hjälpa dem med att styras lite dit. Framför allt bilder, stödord, modellera.

Birgitta använder sig förutom EPA även utav metoder där eleverna kan få vara anonyma men sina åsikter eller frågeställningar. Läraren kan ändå få till en diskussion utifrån ett anonymt påstående, som de i klassen inte vet vart det kommer ifrån. Läraren använder sig av små mini Whiteboards som eleverna har egna och kan ta fram och skriva på. Läraren går runt i klassen

och tittar på vad eleverna har skrivit. Läraren menar att det i klassen kan finnas elever som har bra åsikter men som själva inte alltid vill föra fram dessa. Då kan hon som lärare göra det åt eleven men inte nämna vem det är som har sagt det. Hon använder även ett dataprogram som gör det möjligt för eleverna att skriva åsikter eller frågeställningar anonymt.

Birgitta: Då pekar jag inte ut någon utan jag säger att jag såg att några av er skrev det här. Så att jag lyfter en av sakerna som dom har sagt utan att de själva behöver göra det. För vissa är det väldigt privat, då vill man inte säga någonting, utan då kan man i stället säga: Jaha du har skrivit det här men då ska jag lyfta det, men pekar inte ut vem det var.

Intervjuare: Nej och sen fortsätter diskussionen?

Birgitta: Ja det beror lite på ibland så. Jag ställer någon fråga öppet, är det sen en fråga som triggar många, som vad tror man på? Då kan det vara alla händer i luften. Men är det bara vad tror du på? Då kan det vara så att ingen vill svara riktigt, ingen kanske vill sticka ut eller svara (.....) Eller det kan vara på datorn och sen så dyker det upp på min skärm när man har sådant program där jag ser vad alla skriver. Om jag ställer frågan vad tänker du om kristendomen, vad innebär det? Vad tror man på eller vad tror du på? Så kan jag se vad alla skriver och sen liksom utifrån det ta diskussionen.

Camilla säger att det använder sig av EPA men ibland vänder de på det och då kör de APE, vilket innebär att man gör EPA i omvänd ordning. Startar med diskussioner i helklass och sen i diskussioner i grupper för att sedan avsluta med att reflektera själv.

Doris tar upp vikten över att göra det abstrakta mer konkret och det kan man göra genom att utgå från en saga, ett dilemma eller liknande.

Camilla: Ställa en fråga. Utgå från en fråga brukar vara enklare eller så utgår man från ett dilemma om man ska diskutera. Läsa en berättelse om någonting och sen får de diskutera utifrån det. Tyckte du att Sara tänkte rätt eller hur skulle du ha tänkt om du var i den situationen? Det är lättare att utgå från något som de känner igen.

Intervjuare: Mm. det blir lite mer konkret för dom?

Camilla: Mm. eller så kan man ju återgå från något som har hänt i klassrummet.

Intervjuare: Mm, så de har det när till hands. Är det så att, för just nu har ju du en etta?

Camilla: Ja just nu är det ju så ja.

Intervjuare: Och jag kan ju tänka mig att det är ju skillnad på hur dom diskuterar i en etta och en årskurs trea?

Camilla: O ja

Intervjuare: Om du skulle ha en årskurs trea hur skulle du gör när du diskuterar? Skulle du ändå välja ett dilemma eller på samma sätt eller på något annat sätt då?

Camilla: Då utgår jag mer utifrån vad dom tycker och tänker, då behöver man inte ha så konkreta exempel jämt, utan då kan ju dom diskutera, dom har ju mer att gå på själva. Så dom behöver oftast inte samma, tycker inte jag. Då diskuterar du utifrån en fråga eller jämför, eller hur tycker du eller hur skulle du göra om det här hände?

Läraren väljer oftast att låta eleverna diskutera två och två först. Hon föredrar inte större grupper för då kan det finnas en risk att inte alla får prata, eller att elever som har svårt att sätta ord på sina meningar hamnar i skymundan och väljer kanske att inte prata alls. Sitter man då två och två kan det bli lättare att få till en diskussion menar hon.

Erik har en metod där de delar in eleverna i grupper om fyra och fyra och sen får de forska om ett speciellt ämne eller frågeställning. Tanken är att alla i den gruppen ska bli experter på det här området som gruppen forskar om. När de är klara får en i varje grupp sätta sig i en annan grupp, där det finns elever som är experter inom ett annat ämne. De får sedan sitta och berätta om sina expertområden med varandra och diskutera dessa delar. Grupparbete är även det något som Malmberg & Urbas (2019) tog upp som en metod för att få in diskussioner och där man får höra varandras åsikter. I övrig använder sig den här läraren även av EPA, men han menar att den delen med experter fungerar bättre, för då måste du vara delaktig. Du måste veta vad du som expert ska kunna säga inför de andra för då är det bara du som är expert i det området. Läraren tar även upp att det är viktigt att få eleverna att förstå vad diskussioner är och det kan man göra genom att dramatisera en diskussion.

Ja det kan man ju göra på lite olika sätt, man kan ju ta sig själv som exempel. Vi jobbar ju oftast två lärare också. Då kan man ju exemplifiera ganska mycket, man

kan ju jobba med drama liksom, man kan visa jag tycker det här, och där står hon och tycker det här, och nu ska vi diskutera det här och visa hur vi gör liksom. Och vad som händer om jag blir arg och liksom hela processen. Ja hur man i stället kan göra och det har dom ju nytta av sen när dom är ute. Det pratar vi mycket om i leken också ute när det händer. När det händer saker att vi kan diskutera vad ni ska göra, eller hur ni ska välja och man inte alltid får sin vilja igenom, men man kan tycka någonting. Så det tycker jag är ett ganska bra sätt att dramatisera och visa liksom.

6.4.1 Sammanfattande resultat

EPA (Enskilt, par och alla) verkar vara den metoden som används till största delen. Även metoder som att eleverna får delge sina åsikter anonymt förekommer och värderingsövningen fyra hörn kommer upp som en metod. En lärare tar även upp grupparbete i form av forskningsgrupper som får bli experter inom ett område och sedan delge sina kompisar sina expertkunskaper.

Metoder som att förklara vad en diskussion är och att det kan göras enligt informanterna genom att på olika sätt hjälpa eleverna med strukturen för diskussionen, tex stödord. Även att dramatisera en diskussion kom upp.

6.5 Hinder för diskussioner och hur dessa hanteras

Både Informant **Anna** och **Birgitta** tar upp det här med ålder som ett problem. Att de är små och att de inte riktigt vet vad det innebär att diskutera, att de kanske inte vet vad religion eller andra begrepp är och att man som lärare behöver hjälpa eleverna med strukturen för hur en diskussion ska gå till.

Anna:

Det är ju lite abstrakt när man har dem låga åldrarna, ja och förstå vad religion är. Sen allt eftersom de blir äldre så kan man ju öka på mer för då kommer du ju även in lite ja men livsfrågor och lite etiska bitar och sådant som är intressant att diskutera. Det kanske man kan börja med typ i trean.

Anna tar även upp att det finns en risk att eleverna svävar ut om det inte har förstått begreppen ännu. Att de kan komma in på allt möjligt och att de då kanske inte diskuterar det som ska diskuteras.

Birgitta:

Ja men ålder är ju delvis ett hinder. Bara att få dem att ...många vet ju inte ens vad deras religion eller deras hemspråk är när det är så här små. De har ingen aning. De har bara hört lite av det hemma. Säger man firar man Ramadan, kanske de känner igen det men förstå inte vitsen med, vad det innebär riktigt. Det är deras vardag bara. Så det är ett hinder att när de är så små. Många gånger är det bara något i deras familj, deras liv, deras vardag. Det är först när de blir lite äldre dom förstår att det är en tro vi tror på. Det här är, hör ihop med Koranen eller hör ihop med Bibeln att jag går till kyrkan och sådana saker, så det är ett hinder. Delvis åldern i sig, dom är lite blyga och försiktiga med att dela med sig i början. Men det kan också var åt andra hållet att de förstår inte innebörden av det, så då tror de på allt och allt är så spännande. Och de är den ena och de andra och de är både muslimer och de är kristna. De tror på det här för det låter ju kul, för det gör det för de andra, Sammanfattningsvis åldern, förståelsen av innebörden och bakgrunden tror jag.

Camilla tar upp det här med gruppdynamik och att det fungerar så olika i olika grupper att man behöver ha olika metoder i olika grupper. I vissa grupper fungerar det bättre på ett visst sätt och i andra fungerar det bättre på ett annat sätt. Hon menar att det är viktigt att få till det där tillåtande klassrummet där det är okej att göra fel.

Camilla:....men man kan ju också ha en grupp där klimatet kanske inte är tillåtande på det sättet att de inte vågar inte vill och så. Och då är det ju svårare, Men vi har väl, vi jobbar ju tillsammans och har ju lite samma syn att det är viktigt att eleverna får delta, får prata, så de är ju vana att få utrymme och då har man ju igen det i diskussionerna. Men det är klart vissa grupper fungerar inte så som sagt. Om man får ett klimat där det inte är tillåtet att göra fel är det ju svårt att bedriva diskussioner också

Intervjuare: Mm finns det något sätt att lösa det på?

Camilla: Jag tror att man måste lösa det innan det uppstår höll jag på att säga, att man redan från början säger att här är det ok, att vi tränar i det här klassrummet och vi skrattar aldrig åt varandra, vi provar. Om man har det från början att vi är olika så tror jag kanske att man kan undvika en del av det problemet, att man jobbar med det från början. Om man vill ha ett sådant och kunna jobba så.

Hon ser även fördelen med att vara en skola som har mångkulturella elever eftersom det då är så vanligt att de pratar och ser olika ut på skolan.

Nej men den här skolan är ju, vad kan vi ha 30-40 % med annat modersmål. Det är så naturligt att vi tycker och ser olika ut. Så att jag har nog inte upplevt det, att det skulle vara ett problem över huvud taget. Sen kanske det blir det när dom bli äldre att det blir känsligare då, när de är små så är de ju ganska öppna. Ganska oförstörda när det gäller sådant ändå. Och de är intresserade av varandra att man vill veta och dom som kan berätta om sitt, att de är stolta över att få göra det. I den här gruppen så tror jag inte att jag har stött på något motstånd. Har jag gjort det? Jag har kanske någon gång i en annan grupp. Men här har de varit öppna och vill berätta,

Doris tar även hon upp det här med gruppdynamiken och tar även upp att om man har elever som gärna stör på lektioner, så är det ett hinder. Här nedan tar hon även upp hur man kan försöka komma ifrån det. Hon använder sig av en metod där hon drar pinnar när hon delar in elever i grupper.

Doris: Det kan ju ha att göra med vilken typ av grupp du har, vissa grupper så blir det ju bara stök, där har du ju några som inte kan hålla ihop över huvud taget om man ska göra sådana saker, sitta och lyssna på varandra. Då kan det ju vara jättesvårt

Intervjuare: Ja, ja precis om det några som stör ja. Har du några bra strategier att komma runt det?

Doris: Nej, men min strategi är egentligen och den har jag ju blivit vis med åren. Jag tycker att det funkar jättebra att man jämt när de ska jobba ihop drar pinnar för då lär de sig att jobba med alla möjliga. Det gör jag i allt. Nu ska vi jobba matte, jag drar pinne och du ska jobba med honom idag,

Intervjuare: Pinne med ett namn på tänker du då?

Doris: Ja. I dag får du jobba med Kalle, det står Kalle och Cesar ihop här. Nu jobbar ni här. Ja i morgon blir det någon annan, nästa lektion kan det bli någon annan. För då vet dom att det är den tiden och då måste man inte, då lär man sig på något sätt att, ja det är olika. Dessutom möter dom ju alla typer. Jag tycker att det funkar men man får hålla i och hålla ut, det tar ju väldigt lång tid innan dom fattar det.

Den här läraren arbetar på en skola som inte har så många elever med invandrabakgrund och hon fortsätter sen i intervjun att ta upp det som ett hinder. Hon menar att det är lättare att få till bra diskussioner kring religion på en skola med fler elever med invandrabakgrund. Där är

det lättare menar hon, för där kan man använda sig av de elever som har en annan bakgrund än den svenska. De kan berätta själva om sitt sätt att tro och leva. Det blir även mer synligt med olika religioner genom att vi ser olika ut, men även genom att vi firar andra högtider och äter olika maträtter. Men hon menar att diskussionerna kring religion även finns i hennes klass, men hon som läraren får jobba lite mer för att få till bra diskussioner i ämnet religionskunskap. Här blir det mer läraren som får komma med kunskaperna och i en skola med flera mångkulturella elever så är det lättare att nyttja de elever som redan finns där. De är inte vana att vi tror olika på samma sätt menar hon. På en skola med mångkulturella elever kommer det ofta av sig själv och där behöver läraren inte arbeta lika hårt för att eleverna ska förstå att vi har olika sätt att se på saker och ting.

Erik tar även han upp gruppdynamiken som ett hinder. Gruppdynamiken är viktig att man jobbar med redan från början när man får en klass, så att man får till det där tillåtande klassrummet. Ett klassrum där det är okej att säga vad man tycker, annars kan det bli svårt att få till diskussioner i klassrummet menar han.

Ja det är ju barn vi jobbar med så det kan, man får ju också, ja men gruppdynamiken. Kan jag sätta de här fyra eleverna i samma grupp? Hur skulle det se ut? Det är ju sådant som man får prova sig fram. När det kommer nya i ettan så har man inte jättebra koll, utan det får man ju. Och det är ju också en grej tänker jag att man får eh jobba med från start, för att få ihop gruppen liksom, det är viktigt för har man inte en grupp som vågar eller där det finns splittringar då tror jag, då blir det svårare och ha och jobba med diskussioner i klassrummet. Så det tror jag är viktigt att lägga en grund för i början för hur vi är som grupp och hur vi jobbar med värdegrunden och sådant där. För det kan ju sätta lite käppar i hjulet med just diskussioner och samtal och så där.

Ett annat hinder som **Erik** menar är just att arbeta på en skola som inte har så många mångkulturella elever. För här kommer inte olika religioner in lika naturligt i undervisningen. Som lärare behöver man tänka till lite mer. Han säger även så här om bristen på det mångkulturella på skolan och hur man kan få in det.

Intervjuare: En annan fråga som jag tänker, just det här att vi har olika världsbilder beroende på vad vi har för bakgrund. Får man in det tankesättet på en sådan här skola?

Erik: Ja men det tror jag, man blir, ja det tror jag man får. Det hoppas jag i alla fall men jag tror att man tänker extra mycket på det eftersom det är en sådan typ av upptagningsområde. Här behöver vi... vi behöver bredda världsbilden. Så det tror jag faktiskt, för jag tror att man tänker på det, i alla fall gör jag det. (...)Även när vi bjuder in folk och så där, författare och teatrar och så där. Då vill man gärna få in det lite mer mångkulturella.

6.5.1 Sammanfattande resultat

Hinder som kommer fram är att diskussioner kan upplevas som lite abstrakta i början innan eleverna vet vad det är. Ålder på eleverna på lågstadiet samt gruppdynamiken kan även det upplevas som ett hinder. Här gäller det då att modulera och introducera diskussioner på ett bra sätt i början. Att vara tydlig med att inget är rätt eller fel att man får tycka som man vill men att man inte får kränka någon annan människa och att arbeta med gruppdynamiken redan från start. Ett hinder kan även vara att inte arbeta på en skola med mångkulturella elever eftersom det mångkulturella inte lika tydligt kommer fram och att läraren på så sätt får jobba lite mer för att få fram dessa delar.

7 Diskussion

Nedan följer en diskussion kring resultatet av studien. Den är indelad i stycken och startar med en allmän diskussion kring religion och sedan följer en diskussion kring forskningsfrågorna.

7.1 Diskussioner i religionskunskapsundervisningen

Diskussioner finns med i religionskunskapsundervisningen hos samtliga lärare, men den ser lite olika ut beroende på vilken årskurs som läraren undervisar i och när det gäller om lärarna har styrda diskussioner eller inte i ämnet religionskunskap. Men när lärarna kopplar in livsfrågor, etik och moral är frågorna styrda hos samtliga lärare. En slutsats som jag kan dra är att de två lärare som inte har lika lång erfarenhet av läraryrket verkar ha fler styrda diskussioner kring religion, medan de lärare med längre erfarenhet verkar diskutera mer utefter vad som behövs i klassen. Det skulle kunna vara att lärare med lång erfarenhet kan improvisera på ett annat sätt, medan de andra lärarna kanske behöver ha mer planerad undervisning. Det skulle även kunna vara att de två lärarna med mindre erfarenhet ändå i sin lärarutbildning har fått en annan grund att stå på när det gäller just metoder för diskussioner, eftersom det är något som har kommit till med åren och som i dag finns med i läroplanen (Skolverket, 2022) i skolans samtliga ämnen. Det skulle även kunna vara att det sociokulturella perspektivet ligger närmare till hands för lärare som har utbildas på senare tid mot vad det gör för lärare som har varit yrkesverksamma under en längre tid. Det jag syftar på då är att detta perspektiv ständigt är återkommande med tanke på den mångfald av elever som vi på senare tid har berikats med i våra skolor och att det är enligt min erfarenhet något som lärarutbildningen tar upp som en röd tråd rakt igenom. Det sociokulturella perspektivet har enligt Säljö (2020) ökat i takt med globalisering och ökad mångfald.

En av lärarna med mindre erfarenhet av läraryrket berättar att hon alltid startar och avslutar en religionskunskapslektion med att eleverna får diskutera. Många utav lärarna sa redan innan jag började att intervjua, att de tyckte att religion var ett svårt ämne och visste inte riktigt om de hade så mycket diskussioner kring religion. När vi hade avslutat intervjun kunde vi ändå konstatera att det faktiskt är en hel del diskussioner i ett klassrum, även i ämnet religionskunskap på lågstadiet. Det verkar nästan som att lärarna till största delen tar upp diskussioner utefter vilka ämnesdelar som det finns behov av i klassrummet, i alla fall när man pratar om livsfrågor och etik och moral.

När det gäller vad eleverna diskuterar i religionskunskapsundervisningen så kan vi även här se en skillnad beroende på vilken ålder som eleverna befinner sig i. Diskussionerna är enkla

kring religion i ettan, medan de blir mer djupare i slutet av lågstadiet. Det följer den proximala utvecklingszonen som det sociokulturella perspektivet står för (Säljö, 2019). Diskussioner kan handla om att man diskuterar de olika religionerna för sig, eller att man diskuterar, jämför och ser skillnader och likheter mellan religionerna. Wickström (2022) tar upp problemet med att jämföra de olika religionerna med varandra eftersom det finns en risk att vi utgår från kristendomen. Det i sin tur kan leda till att eleverna inte får en rättvis bild av de olika religionerna. Jag tror att Wickström har en stor poäng i det här och jag får känslan av att det är kristendomen som blir utgångspunkten i religionskunskapsundervisningen även för de lärare som jag har intervjuat. Men det var inte det som var mitt huvudsyfte och jag har inte ställt frågor rakt ut på den punkten, vilket gör att jag inte kan hävda att det är så. Kanske att det här skulle kunna vara något för någon annan att forska om i framtiden? Det är även som Wickström (2022) säger, viktigt att lärare vet syftet med varför vi jämför de olika religionerna med varandra. Är syftet att eleverna ska få ökad kunskap, eller ökad förståelse för olika sätt att tänka. Lärare kan inte bara tänka att det står i läroplanen (Skolverket, 2022) att vi ska jämföra de olika religionerna med varandra. Utan lärare behöver ha med i tanken, varför vi gör det. Gör vi det för att öka förståelsen för varandra, jag då skulle jag säga att diskussioner mellan elever skulle kunna vara en bra metod för att få in den delen. Diskussioner kan även göra att vi synliggör våra förutfattade meningar om varandra och då kan en metod vara att arbeta normkritiskt (Björkman mfl, 2021). Att synliggöra hur andra tänker är även det en stor del som lärarna i den här studien ser som fördelar med att använda sig av diskussioner som metod i religionskunskapsundervisningen.

När vi sen kommer till fördelar och nackdelar ser alla lärare fler fördelar än nackdelar med diskussioner. Fördelar som lärarna ser är att de får en större förståelse för andra religioner och att de på så sätt accepterar varandra på ett bättre sätt. En fördel kan även vara att få höra hur en kompis sätter ord på saker och ting, då det ibland kan vara lättare mot att höra lärarens förklaring. Här kommer det sociokulturella perspektivet in igen genom att eleverna lär sig i kontext med andra (Säljö, 2022). Eleverna får även genom diskussionerna öva på att göra sin röst hörd, samt att tänka från olika perspektiv. En lärare ser en fördel med att elever från en annan religion får berätta om sin religion och på så sätt växer eleven. De nackdelar som kommer upp har jag valt att ta med i diskussionen kring hinder eftersom nackdelarna många gånger även togs upp som hinder för att få till diskussioner.

På en av de skolorna med många mångkulturella elever ansåg läraren att de var så naturligt med olika religioner att det aldrig blev något problem. Däremot betonade läraren att man

behöver vara tydlig med vad som är tillåtet i en diskussion, och att inget är rätt eller fel. Det jag har fått fram i den här undersökningen är lärarens syn på diskussioner. Det hade även varit intressant att höra elevernas syn på diskussioner i religion. Tidigare undersökningar (Jahnkes, 2021) (Von Brömsen, 2003) har visat att elever på skolor med mångkulturella elever är positivt inställda till varandras mångfald, men att de djupare diskussionerna saknas av rädsla att komma på kant med varandra. Nu var dessa studier inriktade på diskussioner och intervjuer utanför klassrummet. Det är möjligt att dessa djupare diskussioner skulle kunna göras möjliga i en klassrumskontext, där det ändå finns en lärare som är med och styr. von Brömsen (2003) menar att om vi inte kommer åt att få diskutera de där djupare frågorna med varandra så kommer våra fördomar och varandras sätt att leva, att leva kvar. Vi behöver börja diskutera även de djupare frågorna med varandra. Men vilka de där djupare frågorna skulle kunna vara behöver även funderas över och är det överhuvudtaget möjligt att ha dessa frågor med elever på lågstadiet? Räcker lärares ämneskunskaper till för att kunna vinkla dessa frågor utifrån flera olika världsbilder eller blir det endast vinklat utefter den västerländska? I så fall missar vi poängen med diskussionerna.

7.2 Lärares strategier

För att kunna arbeta med diskussioner i tidig ålder behöver eleverna först och främst veta vad religion är och hur en diskussion går till. Det kan man göra genom lite olika metoder. En metod kan vara att dramatisera en diskussion tillsammans med en annan lärare, men då gäller det att man är fler än en lärare i klassen. Det kanske man inte alltid är och då tänker jag att läraren skulle kunna ta hjälp av en annan elev för att dramatisera fram vad det innebär att ha en diskussion, eller hur man går till väga om man skulle bli osams. För att få till bra diskussioner behöver eleverna få någon slags förförståelse och då kan det vara bra att utgå från en film, någon religiös berättelse, ett dilemma eller något som har hänt i klassen eller ute på rasten. Även Larsson (2007) tar med att det är viktigt att eleverna får en förförståelse för det som ska diskuteras och han menar även att det är viktigt att eleverna förstår syftet med diskussionen. Det handlar även om att eleverna ska få in vad tanken med diskussioner är, vilket Jahnke (2021) tar upp i sin studie. Han menar att diskussion inte ska mynna ut i att alla går ifrån diskussionen och tänker lika, utan det handlar om att man ska kunna dela med sig av sina olika infallsvinklar. Den känslan får jag även att de intervjuade lärarna arbetar för och på sätt och vis även det normkritiska förhållningssättet eftersom det syftar på att synliggöra normer och värderingar som finns i samhället och jag tänker att en diskussion som har för

avsikt att få elever att förstå att ingenting är rätt eller fel även kommer att synliggöra våra förutfattade meningar i det långa loppet.

I linje både med det sociokulturella perspektivet och det normkritik pedagogiken tänker jag att även nästa strategi går in under, värderingsövningen fyra-hörn som en av lärarna nämner i samband med diskussioner. Där ställer sig eleverna i det hörn som har det påståendet som stämmer bäst överens med elevens verklighet. Den leder till att eleverna får diskutera med varandra och olika värderingar kommer upp till ytan. Kanske att man skulle kunna använda sig av fler värderingsövningar för att få till diskussioner?

Flera lärare tar upp berättelser i de religiösa skrifterna som en möjlig utgångspunkt för diskussioner. Här behöver läraren även ha med, precis som Wickström (2022) skriver, att det är viktigt att tänka på att de religiösa skrifterna har olika betydelse för oss. Ta till exempel de koranbränningar som nyligen har skett i Sverige som ett exempel, vilket har fått muslimer världen över att reagera med förakt. Högtiderna tas även det upp som ett sätt att närma sig de olika religionerna. Både berättelser och högtider är även det någon som läroplanen (Skolverket, 2022) tar upp att det ska finnas med vid religionskunskapsundervisningen i lågstadiet. Diskussionerna bottnar ofta i att inget är rätt eller fel utan att man får tycka och tro som man vill. Det blir förutom att ämnet religion diskuteras, även ett naturligt arbete kring skolans värdegrund, som även det till viss del handlar om att man ska få tycka och tro som man vill (Skolverket, 2022). Under religionskunskapsundervisningen tar lärarna även upp och diskuterar många livsfrågor och frågor om etik och moral. Det kan även vara frågor som är mer inriktade mot religion som: Vad tro är? Finns Gud? Vad händer när man dör? o.s.v. Diskussioner kan även handla om varför jag som muslim eller jag som icke troende ska behöva bekanta mig med de kristna traditionerna och värderingarna, när det inte är något som eleven känner berör honom eller henne. Här blir det mer att lärare och elev har den typen av diskussioner för att få eleven att förstå att undervisningen bottnar i att eleven ska få en förståelse för hur andra tänker och tycker, samt en förståelse för det svenska samhället som har en tradition som grundar sig på kristendomen. Här kommer det normkritiska arbetet in som även det bland annat går ut på att eleverna ska få en bredare världsbild och ökad förståelse för varandra (Mac Donald, 2019).

Samtliga lärare använde sig av EPA (förklaring av EPA se kapitel 6.4) i någon form. Doris hoppade över den delen där de ska fundera enskilt och hade enbart med diskussioner i par samt i helklass för att sen knyta ihop säcken. Varför hon hoppade över den första delen kan jag inte svara på för jag upptäckte det först när jag lyssnade igenom intervjun. Hon arbetade

med att hon drar pinne inför diskussioner i par. Där det står ett namn på en glasspinne som hon drar och på så sätt parar ihop eleverna två och två. Hon betonar vikten av att kunna prata med alla och att det på så sätt blir tydligt för eleverna att den här stunden ska jag jobba ihop med Kalle, nästa lektion blir det någon annan osv. Hamnar man tillsammans med någon som man har svårt att samarbeta med så vet man att det här gäller bara den här stunden. Hon menar även att det är bra för elever som har speciella behov att veta att den här stunden ska jag arbeta med den här eleven. Men det tar tid att få eleverna till att förstå att i det här klassrummet ska man kunna arbeta med olika. Det gäller som lärare att hålla ut för det lönar sig i längden menar läraren. Men naturligtvis tittar man ibland på vilka det blir och försöker styra lite. Det är inte alla dagar som man orkar att ta en diskussion om vilka som inte vill jobba med varandra. Jag tänker att här arbetar eleverna dels utefter ett sociokulturellt perspektiv där du får lära dig i en kontext med andra. Dels utefter ett normkritiskt perspektiv där vi faktiskt får lära oss att arbeta med alla, och på så sätt möjliggörs förmågan att få upp ögonen för våra eventuella förutfattade meningar. Det skulle kunna vara förutfattade meningar om andra klasskompisar. Genom samarbetet så kan eleven få upp ögonen för sina egna värderingar och även få en förståelse för andra människor. Jag kan kanske tycka att grupparbete med fler än två kan vara nyttigt för eleverna att pröva på, så jag delar inte den här lärarens teori om att eleverna alltid ska arbeta två och två, men jag förstår hennes poäng med varför hon gör det.

En annan strategi kan vara att låta eleverna få forska om de olika religionerna i grupper, för att senare hamna i andra gruppkonstellationer där man då blir expert för sitt ämne. I gruppen får eleverna även höra vad övriga kamrater har forskat om. Det mynnar senare ut i gruppdiskussioner. Det kan vara en bra strategi om det är så att man har en klass som inte har så många elever med en mångkulturell bakgrund. Båda lärarna som arbetar på en skola som inte har så många elever med invandrarbakgrund menar att man som lärare på dessa skolor får jobba extra mycket med att få in det mångkulturella i undervisningen. Jag tycker att det är intressant att man ser det mångkulturella som en fördel i undervisningen. För enligt min erfarenhet så hamnar ofta de skolor med många invandrarbarn i blickfånget för att ofta vara problemskolor, som ofta vårdnadshavare väljer bort som alternativ för sina barn. En större spridning där fler skolor får in det mångkulturella skulle kanske vara att föredra? Men det är en helt annan fråga än den som jag har riktat in mig på i min studie.

En annan modell som liknar EPA, men där eleverna i stället för att prata får skriva ned sina tankar, kan användas om det är så att man har elever som inte vågar prata. Då kan läraren

fånga upp viktiga delar som läraren sedan anonymt delger klassen, för att i sin tur starta en diskussion kring. Även datorprogram används där läraren ställer en fråga som eleverna sedan svarar på via sina egna datorer. Svaret kommer sedan upp på lärarens skärm. Läraren kan lätt ta ett av påståendena och sedan fortsätta diskussionen. Ingen ser vart påståendet kommer ifrån och det kan vara lättare än att säga saker som man annars tycker är pinsamma. Jag tänker här på det som har kommit upp i tidigare forskning både hos Jahnkes (2021) och Brömsen (2003) att elever undviker frågor som står allt för långt ifrån varandra. Det här skulle vara en möjlighet att närma sig varandra.

7.3 Hinder och förslag på hur dessa hanteras

Här har jag valt att ta upp även de nackdelar som lärarna såg med diskussioner eftersom dessa sedan återkom när vi kom till hinder. Två av dessa nackdelar var dels elevernas låga ålder, dels att det inte är säkert att de vet hur en diskussion går till, utan att man faktiskt måste modellera den först. Den här undersökningen har visat att det kan göras på olika sätt. Bland annat genom att dramatisera ett rollspel mellan två lärare, eller att sätta upp stödord på tavlan för att eleverna ska kunna hitta en struktur för vad de ska prata om. Det finns annars en risk att eleverna svävar ut i sina diskussioner och pratar om saker som inte har med ämnet att göra. Läraren behöver även gå igenom vad begreppet religion innebär, efter som religion är så mycket tyckande och där inget är rätt eller fel. Tre lärare tar upp att det i vissa fall kan bli så att i diskussionerna kränker någon annan, genom att man till exempel säger att religion skulle bara vara påhitt. En lärare hade även varit med om där elever med stark kristen tro hade blivit sårade på grund av att andra elever hävdade att det som eleverna trodde på inte var sant. Jahnke, (2021) skriver om att svenska elever med en stark tro ses som lite annorlunda idag. Kanske att det just är det som ligger bakom i det här fallet med. En annan lärare tog upp eleven som tog starkt avstånd från en symbol, som fanns med i matematikboken, på grund av hans trosuppfattningar. I det här fallet var det en pentagon som eleven symboliserade med satanister. På en skola med väldigt få elever med invandrarbakgrund så kunde det ibland bli lite mer prat åt det rasistiska hållet och dessa åsikter tror läraren skulle kunna komma hemifrån. Men hon menar ändå att det är bra att det kommer upp för då kan man ta upp det till diskussion. Den här delen tycker jag är viktigt att det negativa vänds till något positiv vilket var en av upplevelserna som jag fick från alla lärarna som vara med i studien.

Ett annat hinder kan även vara gruppen i sig om man inte får till det där tillåtande klimatet där det är okej att göra fel eller där man får ha olika åsikter kring saker. Ja då kan det bli svårt att få till diskussioner på grund av att det inte är några elever som vill prata. Men det är något

som man måste jobba på redan från start, annars kan det bli svårt att få till det tillåtande klimatet. Även i Larssons (2007) avhandling kom det fram att gruppdynamiken kunde vara ett hinder för diskussioner i klassrummet. Britton (2019) pratar om att man behöver kunna koppla ihop det ämnesmässiga med det personliga perspektivet för att få en förståelse för ämnet. Då skulle diskussioner vara ett bra sätt, men att det då även finns en risk för att elever blir kritiserade för sitt sätt att tro. Hon menar därför att det är viktigt att eleverna ser sina klasskompisar från ett ämnesmässigt perspektiv och inte ett personligt. Lyckas man med detta så kan man få till att eleverna får förståelse för ämnet men även får förståelse för andras sätt att se på religion. Det är förmodligen inte så lätt som det låter men värt att ta med här eftersom flera av lärarna faktiskt tar upp gruppdynamiken som ett hinder.

Rasistiska åsikter som eleverna har med sig hemifrån ses som ett hinder. Även om det är bra att dessa saker kommer upp till diskussion så kan det även vara svårt att få bort dessa åsikter, som man har med sig hemifrån menar en av lärarna. Det här måste kunna bli ett svårt dilemma för läraren om det är så att eleven har starka främlingsfientliga åsikter med sig hemifrån. Skolan och läraren säger en sak och föräldrarna en annan. Läraren som tog upp detta såg det ändå som en möjlighet att synliggöra problemet och att det kan tas upp det till en diskussion.

Lärarna kunde även se bristen på det mångkulturella som ett hinder och att det var svårare att få till diskussioner i en klass där elever med mångkulturell bakgrund saknades. Där behövde läraren jobba mer för att få till den där bredare världsbilden, att det går att se saker och ting på olika sätt och att inget är rätt eller fel. Enligt den här studien så verkar det lättare att få in diskussioner kring religion i skolor som har mångkulturella elever. Men från vilken vinkel tittar vi då? Är det från en vinkel där vi utgår från elever som inte har invandrabakgrund eller elever med invandrabakgrund? Utgår vi i stället från von Brömsens (2003) studie som riktar in sig på att de mångkulturella elevernas svårheter i att identifiera sig med det svenska synsättet, och på så sätt kan de ha svårt att förstå innebörden i viss undervisning, vilket i sin tur kan leda till att dessa elever tycker att det är tråkigt och tappar motivationen. Då tänker jag att det är viktigt att lärare som arbetar med mångkulturella elever vinklar diskussionerna så att dessa elever kan förstå och vara delaktiga i diskussionerna utefter sin världsbild.

Jahnek (2021) skriver att elever som kunde förlika sig till en religion hade lättare att prata om religion medan elever som inte kände sig tillhöra någon religion hade svårare att prata om religion. Det kan även det vara en bidragande orsak till att lärare på skolor där det mångkulturella saknas upplever att det är svårare att få till bra diskussioner i religion. Det är

oftast de eleverna med invandrarbakgrund som har en stark religiös tillhörighet. Jahnek (2021) skriver även att elever som inte kunde förlika sig med religion hade svårt att förstå och koppla ihop det till något vardagsnära, vilket i sin tur ledde till att eleverna ansåg att religion vara ointressant. De lärare som jag har intervjuat har sagt att de upplever att eleverna har ett intresse för religion och varandras olikheter. Det går i så fall emot det som Jahnek får fram i sin studie. Det skulle kanske kunna vara så att när de blir äldre får en annans syn, men det var alltså inte något som lärarna upplevde i lågstadiet i den här undersökningen. Jahneks undersökning är inte enbart inriktad på lågstadiet som min är, vilket då kan vara en orsak. Sen har Jahnek intervjuat elever och jag har intervjuat lärare. Det är möjligt att lärare och elever inte delar samma syn vad det gäller om intresset finns för religion eller ej.

Men det handlar även om det som kom fram i den tyska studien (Bartz&Bartz, 2018) att det gäller att läraren har kunskaper om de olika världsbilderna som finns. Kanske att vi skulle kunna behöva ha det som i Kanada, där vissa lärare är utbildade för att kunna undervisa i religiös mångfald och utefter olika världsbilder (Jafrailie & Zaver 2019). Den svenska undervisningen i religionskunskap ska ju vara en utbildning i religiös mångfald och ge eleverna ett bredare synsätt enligt kursplanen i religion (Skolverket, 2022). Har lärare i religionskunskap på lågstadiet den kunskapen i dag? Jafrailie & Zaver (2019) menar även att det bör finns fortbildningskurser även för utbildade lärare i religion, eftersom levd religion är något som ändras med tiden. Vi har även olika sätt att se på religionsundervisning i olika religioner. Tittar vi på studien som är gjord på muslimska skolor i Sverige och där läraren i islam tar med i sin undervisning, hur man lever som en god muslim i trafiken (Berglunds, 2010). Då ser vi det tydligt att skillnaderna är stora. Jag, och säkert många med mig hade inte förknippat trafik med religionskunskapsundervisningen. Däremot kanske elever med en annan världsbild och synsätt ser en klar koppling mellan dessa delar. Kan det vara så att även religionskunskapsundervisningens upplägg behöver göras utifrån flera olika infallsvinklar? Det som vi ser som självklara religionsdelar kanske andra religioner inte alls ser som lika självklara. Även denna del skulle man kunna forska vidare i.

Samtliga lärare som jag har intervjuat anser att de har de grundläggande kunskaperna om religionerna. Pratar vi då rena faktakunskaper som till exempel vilka högtider, bibliska skrifter och symboler som finns? Eller pratar vi om våra sätt att tolka världen på? Ja det framgår inte av min studie, men även den här delen skulle vara intressant att forska vidare om.

8 Slutsats

Här följer den slutsats som kan dras av den här undersökningen. Den startar med att koppla ihop det med det som jag hade som grund att stå på innan undervisningen startade för att även kommentera genomförandet av undersökningen. Efter det kommenteras forskningsfrågorna för att sedan avslutas med et förslag på fortsatt forskning.

8.1 Diskussioner i religionskunskapsundervisningen

Franck (2021) skriver om faran med att enbart undervisa om faktakunskaper i religionskunskapen. Att eleverna då får en ensidig bild av vad religion är och att de missar förståelsen och tolkandet av religionen. Min känsla när jag började med den här undersökningen vara att det till stor del var just faktakunskaper som eleverna fick i ämnet religionskunskap på lågstadiet, och som undervisades om på ett traditionellt sätt. Den bilden som jag hade stämmer inte med det som jag har fått fram i den här undersökningen. För även om vissa av lärarna tyckte själva att de hade en hel del traditionell faktaundervisning, så kunde vi ändå efter intervjuerna konstatera att det fanns med en hel del diskussioner ändå. Att läroplanen är otydlig kring diskussioner i religionskunskapsundervisningen står jag fast vid men det verkar ändå inte påverka på det sättet att diskussioner uteblir i ämnet. Nu kan det vara så att resultatet kan ha påverkats av att lärarna innan intervjun fick information om att mina intervjuer skulle handla om diskussioner i religionskunskapsundervisningen. Det skulle ha kunnat påverkats genom att det är lärare som känner sig bekväma i ämnet som har valt att ställa upp. Men nu var inte huvudsyftet att ta reda på om det existerar eller ej, utan syftet var att ta reda på hur lärarnas strategier ser ut för att få in diskussioner i religionskunskapsundervisningen på lågstadiet. Hade jag gjort om den här undersökningen hade jag valt att använda mig av metoden observationer i stället för att minimera risken för att informanterna i det här fallet har kommit med förskönade uppgifter om att de använder sig av mer diskussioner i klassrummet än vad de faktiskt gör.

Tidigare forskning har kommit fram till att elever accepterar varandra genom att de undviker att prata om saker där deras världsbilder ligger långt från varandra (Jahnkes, 2021) och (von Brömsen, 2003). Resultatet blir då att elever som har förutfattade meningar om andra människors sätt att leva och/eller tro kommer att fortsätta att ha den bilden. Det är genom diskussioner med varandra som vi breddar vårt synsätt och förståelsen infinner sig (von Brömsen, 2003). Här tänker jag att skolan har en viktig uppgift att lyfta fram dessa delar och i Larssons (2007) doktorsavhandling kom det fram att de frågor som lyftes i klassrummen, var

frågor som inte kommer fram på elevernas fritid. Kanske kan det vara så att de där undvikande samtalen skulle behöva få mer utrymme i klassrummen i stället?

8.2 Lärares strategier för att skapa diskussioner kring religion i lågstadiet

Mitt syfte med den här undersökningen vara att se vilka strategier som lärare har för att få till diskussioner i religionskunskapsundervisningen på lågstadiet.

Alla de strategier som lärarna använder sig av faller in under det sociokulturella perspektivet vilket kanske inte är så konstigt eftersom det alla handlar om diskussioner men ett flertal av dessa skulle jag även vilja säga hamnar under det normkritiska perspektivet eftersom det många gånger handlar om att synliggöra för våra olika tankar. De strategier som lärarna jag har intervjuat använder sig av är bland annat metoden EPA, dvs att eleverna tänker lite först, diskuterar sedan i par för att sedan diskutera tillsammans. Frågan är väl om den här metoden gör så att eleverna kommer in på djupet på ett sådant sätt att det berör frågor där våra världsbilder är så pass olika, att vi i normala fall skulle undvika dessa? En annan strategi var att använda sig av ett mer anonymt sätt att få fram olika ståndpunkter, ett sätt kan vara att eleverna skriver på dator som sedan kommer upp som ett anonymt påstående på lärarens datorskärm. Där skulle även de djupare frågorna kunna komma upp, de man kanske inte riktigt vågar ställa direkt ut i klassen, och på så sätt kanske även våra förutfattade meningar kommer fram när vi har möjlighet att få vara anonym. På så sätt skulle lärare kunna arbeta både enligt det sociokulturella perspektivet där man lär sig i samspel med andra och utefter den normkritiska pedagogiken där våra förutfattade meningar kommer upp till ytan.

Flera av lärarna tar även upp att det är viktigt att få till det där tillåtande klimatet i klassrummet för att få eleverna att våga prata, samt att få in att det är tillåtet att tycka och tänka som man vill och att vi inte måste tycka samma. Läraren behöver få fram att tanken med diskussioner inte är att det ska mynna ut i att alla tycker lika, utan tanken är att vi ska få en förståelse för att vi inte tycker lika i alla frågor (Jahnke, 2021). Grupparbeten eller att utgå från en film, berättelse eller dilemma kom upp som strategier för att kunna diskutera religion i klassrummet. Malmberg & Urbas (2019) tog upp rollspel, värderingsövningar och grupparbeten som möjliga metoder för att få till diskussioner i klassrummet.

Värderingsövningen fyra hörn har en lärare nämnt att hon använder. Rollspel är det däremot ingen av lärarna nämner som en metod för diskussioner mer än att en lärare använde det för att dramatisera hur en diskussion går till, och vad man gör om man skulle bli osams.

En intressant slutsats som kan dras av den här undersökningen är att lärare som har flera års yrkesvana inte lika ofta har styrda eller planerade diskussioner i religionskunskapsundervisningen. Medan lärare som inte har lika lång yrkeserfarenhet verkar ha fler styrda och planerade diskussioner. Det skulle kunna bero på att lärare som har längre yrkesvana kan på grund av hans/hennes erfarenhet vara mer flexibel och impulsiv i sitt sätt att undervisa. Men det skulle även kunna bero på att de lärare som nyligen utbildat sig till lärare har fått en annan grund att stå på när det gäller just diskussioner, eftersom det nu är något som läroplanen (Skolverket, 2022) säger att vi ska få med i samtliga ämnen i skolan. Nu har jag enbart intervjuat 5 lärare så att dra en generell slutsats av detta går inte, men det skulle vara intressant att forska vidare inom detta område.

8.3 Hinder kring diskussioner och hur de hanteras

Det andra syftet med min studie var att undersöka om lärare upplever att det finns några hinder för att få till diskussioner i religionskunskapsundervisningen. De hinder som de lärare som jag har intervjuat ser är bland annat att åldern kan vara ett hinder. Att eleverna inte riktigt förstår vad diskussioner är eller att de inte förstår vad religion är. Det var inte alla lärare som upplevde den här problematiken och det kan säkert bero på att vad deras elever har för erfarenheter av detta sedan tidigare, samt att det beror på vad läraren upplever som hinder. Flera av lärarna tar upp gruppdynamiken som ett hinder om man inte har skapat det tillåtande klimatet i sitt klassrum. Det är enligt de lärare som jag intervjuat viktigt att arbeta med gruppdynamiken redan i början när man tar emot en ny grupp. Ett sätt var här att redan från början låta eleverna arbeta med olika personer och att det var slumpen som avgjorde vem eleverna skulle arbeta med. I det här fallet så drog läraren glasspinnar med namn på och på så sätt parade ihop eleverna.

En annan intressant slutsats är att lärare som har fler elever med annan bakgrund än svensk tycker sig få in det mångkulturella väldigt naturligt och att det inte innebär några motsättningar. Utan eleverna accepterar varandras olikheter, medan de lärare som har klasser där det mångkulturella nästan lyser med sin frånvaro upplever att de får jobba mer för att få in de olika världsbilderna. Om dessa lärare lyckas få in de mer djupare frågorna som både Jahnke, (2021) och von Brömsen (2003) skriver om är svårt att säga, där behövs en forskning som tittar på vad dessa frågor skulle kunna vara. Lärare på skolor med få eller nästan inga elever med utländsk bakgrund upplevde att eleverna har mer förutfattade meningar om varandras olikheter där. Det skulle kanske vara så att dessa elever inte har drabbats av den undvikande hänsynsfullhet som Jahnke, (2021) skriver om. De har inga klasskompisar som de

behöver ta hänsyn till utan kan därför komma med dessa ”rasistisk” påståenden. De har och andra sidan kanske inte samma vana av att umgås med klasskompisar med en annan världsbild. Lärarna tar upp att ett hinder skulle kunna vara elever som kommer med frågor eller påstående som sårar eller kränker en annan elev. Det vi inte vet något om blir något främmande och konstigt. Jag väljer här att ta med det som Erik säger att det finns inga nackdelar med dessa påståenden, utan det är bra att de kommer upp och att vi sen kan diskutera fram något bra av det. Hindren kan bli till möjligheter och det beror på vad läraren väljer att göra med det. Vi behöver jobba mer normkritiskt och lyfta fram de förutfattade meningarna för att kunna göra något åt dem. Det är först när vi inser att vi har förutfattade meningar som vi kan göra något åt dessa. Annars lever vi i en falsk tro att vi behandlar alla lika.

Det verkar ändå som att det går att få till goda diskussioner även med yngre elever men det gäller att introducera själva undervisningsmetoden diskussioner ordentligt, för att eleverna ska kunna få till goda diskussioner. Det verkar även som att intresset på lågstadiet är stort för varandras olika sätt att tolka och se på religion. Andra studier med äldre elever har visat på det motsatta, så varför inte passa på att skapa dessa diskussioner i de lägre åldrarna? Kanske kan vi skapa ett intresse och en förståelse i tidiga åldrar som kanske kan hänga i även till högre årskurser.

8.4 Förslag till fortsatt forskning

Jag har i den här forskningen riktat in mig på vad lärare har för syn på diskussioner kring religionskunskap på lågstadiet och det har jag gjort genom att intervjua fem verksamma lärare. Det skulle vara intressant i en kommande studie att göra samma undersökning men via observationer i stället för att se om resultat blir liknande. En annan infallsvinkel skulle vara att titta på vilken syn som eleverna har på diskussioner kring ämnet religionskunskap på lågstadiet. Både Jahnke, (2021) och von Brömsen (2003) tidigare studier är gjorda via intervjuer av elever men där handlar det om samtal kring religion som sker utanför klassrummet och dessa studier är inte enbart inriktade på lågstadiebarn.

I kommande studier skulle man även kunna vinkla forskningsfrågorna på ett sätt så att den normkritiska pedagogiken får ett större utrymme än vad den fick in den här studien.

9 Referenser

- Bartz, J & Bartz, T. (2018). Recognizing and Acknowledging Worldview Diversity in the Inclusive Classroom. *Education Sciences*, 8(4), 1-13.
doi:10.3390/educsci8040196
- Berglund, J. (2010). Religionsdidaktik. Arvidsson, S. & Svensson, J. (red) *Människor och makter; 2.0: En introduktion till religionsvetenskap*. Högskolan Halmstad
- Björkman, L. Bromstedth, J, Hill, H. (2021). Normkritisk pedagogik - framväxten och utvecklingen av ett nytt begrepp i den svenska utbildningskontexten. *Nordisk tidskrift för pedagogik & kritik*, vol 7, 179-195.
<https://doi.org/10.23865/ntpk.v7.2314>
- Brefält, J. (2023, 8 mars) *GDPR*. Karlstads universitet. <https://www.kau.se/student/meny/it-stod/hjalp-och-support/gdpr>
- Brinkkaer, U. Høyen, M. (2020). *Vetenskapsteorier för lärarstudenter*, Studentlitteratur
- Britton, T. (2019). *Att möta det levda: Möjligheter och hinder för förståelse av levd religion i en studiebesöksorienterad religionskunskapsundervisning*. Stockholms universitet, Humanistiska fakulteten, Institutionen för de humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnenas didaktik.
- Bromseth, J. Sörensdotter, R. (2012). Normkritisk pedagogik, Lundberg, A & Werner, A. (red), *Genusvetenskapens pedagogik och didaktik*. Nationella sekretariatet för genusforskning
- von Brömsen, K. (2003). *Tolkningar, förhandlingar och tystnader-Elevs tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet*. ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS
- Bunar. N. (2020). Utbildning och mångkulturalitet-det globala samhället. Lindgren, P. Säljö, R. Liberg, C. (red), *Lärande skola bildning, Grundbok för lärare*, Natur & Kultur

- Classrooms discourse, (2008). *I Encyclopedia of Language and Education* hämtad 2023-04-25 från
<https://link.gale.com/apps/doc/CX3045500246/GVRL?u=karlstad&sid=bookmark-GVRL&xid=97b16685>
- Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken: För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Studentlitteratur
- Eneroth, B (1984). Kvalitativ metod – kunskapsmetod och mätproblem. *Sociologisk forskning*, vol 21, 3-4. Sveriges Sociologförbund
- Ernesto, A. (2020). *Medielogik eller hållbar kommunikation? En intervjustudie om medieringen av konstgräs som miljöfråga*. Jönköping University, School of Education and Communication
- Franck, O. (2021). Religionslärande som bildningslärande: En kommentar till reviderad kursplan i religionskunskap i Sverige. *Nordidactica- Journal of Humanities and Social Science Education*, 11(3), 97-120.
- Hagström M. & Wetterstrand, F. (2018). EPA blir STAR, problemlösning i matematik. *Nämnamnaren*. Vol 1. 37-40.
- Halstead, M J. (2005). Religious Education, *I Encyclopedia of Religion* hämtad 2023-04-25, från
<https://link.gale.com/apps/doc/CX3424502627/GVRL?u=karlstad&sid=bookmark-GVRL&xid=db1f373b>
- Hartman, S. (2011). Perspektiv på skolans religionsundervisning. Löfstedt, M. (red), *Religionsdidaktik-Mångfald, livsfrågor och etik i skolan*. Studentlitteratur.
- Hylén, T. (2012). Essentialism i religionsundervisningen, ett religionsdidaktiskt problem. *Nordidactica- Journal of Humanities and Social Science Education*, 2, 106-137.
- Jafralie, S; Zaver, A. (2019). Teaching Religious Education: The Ethics and Religious Culture Program as Case Study. *FIRE: Forum for International Research in Education*, 5(1) 89-106.
- Jahnke, F. (2021). *Toleransens altare och undvikandets hänsynsfullhet, religion och meningsskapande bland svenska grundskoleelever*. Södertörns universitet

- Larsson, K. (2007). *Samtal, klassrumsklimat och elevers delaktighet – överväganden kring en deliberativ didaktik*. Örebro Universitetsbiblioteket
- Lyle, S. (2008). Learners collaborative talk I *Encyclopedia of Language and Education*.
Hämtad 2002-04-25 från:
<https://link.gale.com/apps/doc/CX3045500121/GVRL?u=karlstad&sid=bookmark-GVRL&xid=c405df0b>
- Löfstedt, M. (2011). Livsfrågor på gott och ont. Löfstedt.M (red), *Religionsdidaktik-Mångfald, livsfrågor och etik i skolan*. Studentlitteratur.
- Mac Donald, S. (2019). Främjande likabehandlingsarbetet i klassrummet-normkritisk pedagogik som förändrar i grunden. Björkman, L. & Bromseth, J. (red). *Normkritisk pedagogik, perspektiv, utmaningar och möjligheter*. Studentlitteratur
- Malmberg, C. & Urbas, A. (2019). *Värdekonflikter och kommunikativa utgångspunkter*. Skolverket
- Rienecker, L. & Stray Jorgensen, P. (2018). *Att skriva en bra uppsats*. Liber
- Skolverket. (2022). *Läroplanen (Lgr22) för grundskolan samt för förskoleklass och fritidshemmet*. Skolverket
- Skolverket. (2022b). *Kommentarmaterial till kursplanen i religionskunskap*. Skolverket
- Skolverket. (2022c). *Sök statistik*. Hämtad från:
<https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning?sok=SokA&kommun=&flik=s>
- Sveriges kommuner och regioner. (2023). *Kommungruppsindelning*. Hämtad från:
<https://skr.se/skr/tjanster/kommunerochregioner/faktakommunerochregioner/kommungruppsindelning.2051.html>
- Säljö, R. (2019). *Lärande - en introduktion till perspektiv och metaforer*, Gleerups.
- Säljö, R. (2020). Den lärande människan- teoretiska traditioner, Lindgren, P. Säljö, R, Liberg, C (red), *Lärande skola bildning, Grundbok för lärare*, Natur & Kultur.

Säljö, R. Liberg, C. Lundgren, U. (2020). Framtidens skola och utbildning, Lindgren, P. Säljö, R, Liberg, C (red), *Lärande skola bildning, Grundbok för lärare, Natur & Kultur*.

Unicef. (u.å). *Barnkonventionen*. Hämtad 2023-04-25 från:

https://beta.unicef.se/barnkonventionen/las-texten?gclid=EAIaIQobChMI0qaf5arF_gIVjdSyCh21PwdyEAAYASAAEgI5xvD_BwE

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet

Wickström, J. (2022). Komparativ religionsundervisning: Teoretiska förutsättningar och didaktiska implikationer., *Nordidacrica- Journal of Humanities and Social Science Education*. 12(4), 47-77.

Winston, L. K. (2005). Religion (first Edition) I *Encyclopedia of Religion*. Hämtad 2023-04-25, från:

<https://link.gale.com/apps/doc/CX3424502619/GVRL?u=karlstad&sid=bookmark-GVRL&xid=f01c3f50>

Hej!

Jag heter Jennie Löfqvist och går sista terminen på grundlärarutbildningen, med inriktning F-3 vid Karlstad universitet. Nu under våren skriver jag mitt examensarbete som är inom ämnet religion. Arbetet har ett fokus på diskussioner i undervisningen när det gäller ämnet religion och jag skulle därför behöva komma i kontakt med lärare som vill vara med i min undersökning. Det behöver vara lärare som undervisar i religion (SO) på lågstadiet, men dessa lärare behöver inte vara ämnesbehöriga i SO för att vara med. Undersökningarna kommer att vara i form av intervjuer och resultatet kommer att presenteras helt anonymt.

Jag hoppas att ni vill vara med och medverka i min undersökning.

Vid eventuella frågor kontakta mig på:

Mail: jennlofq101@student.kau.se

Telefon: xxx-xxxxxxx

Med vänliga hälsningar

Jennie Löfqvist



Diskussioner i religionsundervisningen

Information till deltagare

Vi vill fråga dig om du vill delta i ett uppsatsarbete vid Karlstads universitet. I det här dokumentet får du information om studien och vad det innebär att delta.

Vad är det för studie och varför vill ni att jag ska delta?

Det är en studie som handlar om hur religionsundervisningen ser ut på lågstadiet när det kommer till diskussioner i ämnet religion. Studien görs med dig eftersom din rektor har informerat mig att du är lärare på lågstadiet och undervisar i SO/religion.

Hur går studien till?

Studien kommer att genomföras via intervjuer med dig som lärare under ett tillfälle. Jag kommer att ställa frågor som du svarar på. Ingen förberedelse behövs av dig. Intervjun kommer att genomföras på din arbetsplats. Intervjun beräknas ta 30-60 minuter. Intervjun kommer att spelas in och sedan transkriberas, det vill säga skrivas ner i skriftlig form.

Deltagandet är frivilligt

Ditt deltagande i studien är frivilligt och du kan när som helst välja att avbryta deltagandet. Om du väljer att inte delta eller vill avbryta ditt deltagande behöver du inte uppge varför. Om du vill avbryta ditt deltagande ska du kontakta ansvariga för studien (se nedan).

Vad händer med mina uppgifter?

Studien kommer att samla in och registrera information om dig.

Dina svar och dina resultat kommer att behandlas så att inte obehöriga kan ta del av dem. Uppgifterna kommer att bevaras till dess att uppsatsarbetet avslutats för att sedan förstöras. Ditt namn eller något annat som direkt skulle kunna identifiera dig kommer inte att finnas med i resultatet.

Den rättsliga grunden för behandlingen av dina personuppgifter är informerat samtycke. Du kan när som helst återkalla ditt samtycke utan att ange orsak, vilket dock inte påverkar den behandling av personuppgifter som skett innan återkallandet.

Karlstads universitet är personuppgiftsansvarig för behandlingen av dina personuppgifter. Personuppgifterna kan även komma att behandlas av personuppgiftsbiträden (leverantörer av IT-tjänster) till Karlstads universitet. Enligt EU:s dataskyddsförordning (GDPR) har du rätt att kostnadsfritt få ta del av de uppgifter om dig som hanteras i studien, och vid behov få eventuella fel rättade. Du kan också begära att uppgifter om dig raderas samt att behandlingen av dina personuppgifter begränsas. Vill du ta del av uppgifterna ska du kontakta den ansvariga för studien (se nedan). Om du är missnöjd med hur dina personuppgifter behandlas har du rätt att ge in klagomål till Integritetsskyddsmyndigheten, <https://www.imy.se>, som är tillsynsmyndighet. Kontaktuppgifter till dataskyddsombudet på Karlstads universitet är e-post: dpo@kau.se, via telefon (växel): 054 700 10 00. För mer information om hur Karlstads universitet behandlar personuppgifter se <https://www.kau.se/gdpr>.

Ansvariga för studien

Huvudansvarig för studien är Daniel Strömner.

Kontaktuppgifter:

Daniel.stromner@ehs.se, telefonnummer xxx-xx xx xxx

Adress: Universitetsvägen 2, 651 88 Karlstad

Studien genomförs av:

Jennie Löfqvist, jennlofq101@student.kau.se



Samtycke till att delta i studien

Jag har fått muntlig och skriftlig informationen om studien och har haft möjlighet att ställa frågor. Jag får behålla den skriftliga informationen.

- Jag samtycker till att delta i studien diskussioner i religionsundervisningen
- Jag samtycker till att uppgifter om mig behandlas på det sätt som beskrivs i informationsbrevet till deltagarna.

Underskrift

Namnförtydligande

Plats och datum